

Medijsko izvještavanje o temi pobačaja i priziva savjesti

Šantak, Inja

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:165326>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-24**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Inja Šantak

**MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O TEMI
POBAČAJA I PRIZIVA SAVJESTI
DIPLOMSKI RAD**

Zagreb, 2023.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA
ODSJEK ZA KOMUNIKOLOGIJU

**MEDIJSKO IZVJEŠTAVANJE O TEMI
POBAČAJA I PRIZIVA SAVJESTI**
DIPLOMSKI RAD

Studentica: Inja Šantak

Mentor: Izv. prof. dr. sc. Vine Mihaljević

Sumentorica: Petra Begović, mag. comm.

Zagreb, prosinac 2023.

Sažetak

Podjela javnosti oko raznih tema nešto je što često vidimo u današnjem društvu. Ovaj diplomski rad bavi se podjelom društva na za i protiv pobačaja, kao i na one koji su za ili protiv priziva savjesti. Slučaj Mirela Čavajda, trudnice koja je htjela pobaciti u višem stupnju trudnoće, sastoji se od obje problematike. Ima li žena pravo odlučivati o svome tijelu, bez da se u njenu odluku upliće država i Crkva? No ipak, imaju li liječnici prava odlučivati o vlatitim moralnim načelima, i pozivati se na svoju savjest ako se ona ne slaže s određenim medicinskim zahvatima koja su pred njima. U ovom radu provedena je teorijska analiza pobačaja iz medicinskog, pravnog i filozofskog pogleda. Zatim je definiran pojam priziva savjesti kroz povijet, te priziv savjesti u medicini i s pravnog gledišta. Također važan segment ovog rada je analiza pojedinih internetskih portala u vezi izvještavanja o pobačaju i prizivu savjesti. Korištena je metoda analize sadržaja u periodu od 5. svibnja 2022. do 19. svibnja 2022., a kao jedinica anlize sadržaja korišteni su svi prilozi na zadanim hrvatskim internetskim portalima koji su kao ključne riječi ili oznake imali Mirela Čavajda i priziv savjesti. Svha ovog rada je prikazati način izvještavanja specifično o spomenutim temama, provjeriti je li izvještavanje objektivno i profesionalno te teorijski prikazati masovne medije. Također svrha je i teorijski pokriti važne segmente i područja koja definiraju pobačaj i priziv savjesti.

Ključne riječi: *pobačaj, priziv savjesti, Mirela Čavajda, interntetski portali, pristranost, masovni mediji, Index.hr*

Summary

The division of the public around various topics is something we often see in today's society. This thesis deals with the division of society into pro and anti abortion, as well as pro and anti appeal of conscience. The case of Mirela Čavajd, a pregnant woman who wanted an abortion at a higher stage of pregnancy, consists of both issues. Does a woman have the right to decide about her body, without the state and the Church interfering in her decision? But still, do doctors have the right to decide on their own moral principles, and to appeal to their conscience if it does not agree with certain medical interventions that are in front of them. In this work, therefore, a theoretical analysis of abortion from a medical, legal and philosophical point of view was carried out. Then the concept of appeal of conscience is defined through history, and appeal of conscience in medicine and from a legal point of view. Also an important segment of this work is the analysis of individual online portals regarding reporting on abortion and appeal to conscience. The method of content analysis was used in the period from May 5, 2022 to May 19, 2022, and as a unit of content analysis, all articles on the default Croatian online portals that had Mirel Čavajd, abortion and appeal of conscience as keywords or tags were used. The purpose of this paper is to show the way of reporting specifically on the mentioned topics, check whether the reporting is objective and professional, and theoretically show mass media.. Also, the purpose is to theoretically cover important segments and areas that define abortion and appeal to conscience.

Keywords: *abortion, appeal to conscience, Mirela Čavajda, online portals, bias, mass media, Index.hr*

Sadržaj

1. Uvod	4
2. Masovni mediji i njihova uloga u društvu	7
2.1. Novinarska etika.....	9
2.2. Internetski portali	11
3. Pobačaj	13
3.1. Medicinski pogled.....	13
3.1.1. Četverodimenzionalni ultrazvuk.....	14
3.2. Pravni pogled	20
3.3. Filozofski pogled.....	25
4. Priziv savjesti	28
4.1. Povijesni pregled priziva savjesti.....	28
4.2. Priziv savjesti u pravnim okvirima	29
4.3. Priziv savjesti u medicini	31
5. Agenda setting	34
6. Framing teorija	36
7. Senzacionalističko izvještavanje	37
8. Metodologija	38
9. Rezultati istraživanja	40
9.1. Brojnost priloga.....	40
9.2. Konotacija priloga.....	41
9.3. Senzacionalizam.....	42
9.3.1. Primjeri senzacionalističkog izvještavanja u slučaju Mirela Čavajda	43
9.4. Autor priloga.....	45
9.5. Broj komentara.....	46
9.6. Ključne osobe.....	47
10. Rasprava	48
11. Zaključak	50
12. Popis literature	52

1. Uvod

Često možemo primijetiti kako se u društvu polemizira oko pobačaja. Ta tematika čest je predmet javne rasprave i u hrvatskim medijima, ali i svjetskim. Pitanje pobačaja oduvijek je bilo jedno od najosjetljivijih i najkontroverznijih tema. Različiti aspekti, uključujući etičke, religijske, medicinske i pravne, pridonose shvaćanju pobačaja. Sveobuhvatna analiza tih aspekata otkriva različitosti stajališta i mišljenja, što oslikava duboku složenost ove teme.

Etička dimenzija pobačaja ključna je za shvaćanje ovog problema. Postavlja se pitanje kada počinje ljudski život i ima li fetus ista prava kao i rođeni pojedinac. Dok neki vjeruju da život započinje začećem i da pobačaj nije opravdan, drugi tvrde da se prava trudnice ne smiju zanemariti u korist nerođenog djeteta. Društva su često podijeljena na "pro-life" i "pro-choice" skupine koje zagovaraju, redom, zaštitu prava fetusa i prava trudnica na izbor.

S medicinskog stajališta, pobačaj može biti nužan iz različitih razloga kao što su rizik po zdravlje trudnice ili dijagnoza teških fetalnih abnormalnosti. U tim slučajevima, medicinska potreba može biti ključni faktor u odluci o pobačaju. No, medicinski napredak i sve preciznija dijagnostika dodatno kompliciraju problematiku, otvarajući pitanje gdje povući granicu između medicinske nužnosti i osobnog izbora.

Pravni okvir također igra ulogu u shvaćanju pobačaja. Različite države imaju različite zakone koji reguliraju pobačaj. U nekim državama, pobačaj je legalan i pristupačan, dok je u drugima strogo zabranjen. Ovi zakoni odražavaju političke, kulturne i društvene vrijednosti svake države te mogu značajno utjecati na pristup i sigurnost pobačaja.

Danas se uz pojam pobačaj usko veže i pojam priziva savjesti - što je pravo koje omogućuje liječnicima i ostalim zdravstvenim djelatnicima djelovanje u svom radu po svojoj savjesti. Priziv na savjest često dijeli društvo na one koji su za i koji su protiv. Oni koji su protiv vide priziv savjesti kao prepreku ženskim reproduktivnim pravima i nametanje vlastitih religioznih stavova, za koje smatraju da im nije mjesto u medicini. Upravo se takva podjela dogodila u hrvatskom društvu kada se u medijima pojavio slučaj Mirele Čavajde koja je zahtijevala pobačaj nakon 22. tjedna trudnoće zbog teške malformacije fetusa, ali joj to nije omogućeno zbog priziva savjesti, ali i zbog pravne regulative. U javnosti se dakle razvila rasprava u kojoj se postavljalo pitanje čija su prava bitnija, djeteta ili majke, te jesu li prava liječnika i zdravstvenih djelatnika zanemariva u svom tom procesu.

Cilj ovog rada je istražiti jesu li hrvatski internetski portali pristrani pri izvještavanju o ovim temama, jesu li profesionalni te podliježu li senzacionalizmu. Za istraživanje korištena je metoda analize sadržaja kojom je prikazan način izvještavanja medija o ovim temama.

2. Masovni mediji i njihova uloga u društvu

Masovni mediji u današnjem vremenu sastavni su dio svakog društva i svakog pojedinca. Oni nas informiraju, utječu na naše mišljenje, usmjeravaju nas, zaprepašćuju, uveseljavaju i ljute. Najvažnije od svega, oni su svugdje prisutni, pa čak i oni koji tvrde kako ne gledaju televiziju ili ne čitaju novine, svejedno budu informirani i padnu pod utjecaj medija koji je na njih djelovao možda izravno, a možda i neizravno jer mediji su danas ušli u sve pore našeg društva.

„Masovni mediji (engl. mass media), sredstva masovnog priopćivanja, skupni naziv za komunikacijska sredstva, sredstva javnoga priopćivanja i ustanove koje djeluju na velik broj čitatelja, slušatelja i gledatelja. Razlikuju se prema tipu: knjiga, tisak (novine), film, televizija, radio, nosači zvuka i slike (video, CD, DVD); razini i doseg: lokalni, nacionalni, međunarodni; obliku vlasništva: privatni, javni, državni, komunalni ili asocijativni; programu i načinu privrjeđivanja (ponajviše kod radija i televizije): javni ili komercijalni. Simbolička dobra, uobičajeno nazvana poruke, mogu se posredstvom masovnih medija reproducirati u neograničenu broju, namijenjena su prodaji i dostupna su svim članovima društva. Publiku masovnih medija čine pojedinci koji selektivno i katkad kritički primaju i raznoliko dekodiraju poruke i sadržaje medija, ponajviše pod utjecajem svoje društvene okoline. Zbog povećanoga broja medijskih vrsta i kanala, što je donijelo povećani broj programa, publika je sve raznolikija. Tradicionalni masovni mediji sve se više povezuju s računalnom tehnologijom pa nastaju novi interaktivni mediji, kao što je internet – koji više nije tipičan masovni medij, jer su proizvodnja i distribucija podvrgnute institucionalizaciji i komodifikaciji, a publika dislocirana vremenski i/ili prostorno. Zbog toga se termin masovni mediji sve češće zamjenjuje terminom komunikacijski mediji. Masovni mediji plod su tehnoloških inovacija (tiskarski stroj, kamera, prijenos radiovalova, računala, digitalizacija). U XX. st. europske države više su pozornosti obraćale zakonodavnom reguliranju televizije i radija nego tiska, pokretanje kojega je slobodno. Zbog ograničenja frekvencijskoga spektra kojim putuju televizijski i radijski signali, države su i nakon deregulacije te privatizacije vlasništva u televizijskom i radijskom emitiranju 1980-ih godina zadržale nadzor nad određivanjem kriterija i izdavanjem dozvola za emitiranje.” (Hrvatska enciklopedija)

Važno je također navesti koje su društvene funkcije medija općenito, a samim time i društvene funkcije masovnih medija:

1. Dijeljenje informacija - služi da bi se građane informiralo i omogućilo im kvalitetnije odlučivanje o važnim pitanjima;

2. Edukacija – mediji mogu imati poseban obrazovni karakter preko određenih edukativnih programa koji se bave istraživanjima, znanosti...;
3. Kontrola – omogućavaju nadzor vlasti, politike, novca, te da se informacije u što manjoj mjeri skrivaju od javnosti;
4. Integracija – odnosno spajanje različitih ljudi, vjera, stajališta, kultura, itd.;
5. Zabava – od medija se očekuje zabava, poticanje kreativnosti te opuštanje od svakodnevnice i problema;
6. Prodaja – mediji potiču korisnike na potrošnju zato što su temeljno sredstvo oglašavanja... (Jurčić, 2017: 130 – 131)

Mediji su se dakle stalno mijenjali i napredovali, omogućavali sve široj i široj publici da u isto vrijeme dobije informaciju, isto tako mijenjao se cilj koji su mediji htjeli postići svojim izvještavanjem.

Prema Dulčić (2014) mediji kroz povijest razvoja predmodernog i modernog društva bili su sredstva komunikacije koja su se prilagođavala društvenim promjenama. Međutim, njihova osnovna funkcija uvijek je bila održavanje postojeće strukture društvene moći, dok je njihov utjecaj na procese društvenih promjena bio marginalan i nedovoljno jasno izražen. U današnjem društvu, koje se nalazi u tranziciji, kao što je karakteristično za svako povijesno razdoblje razvoja društva, mediji pokazuju izražen interes da sudjeluju u strukturi društvene moći. To rezultira procesom osamostaljivanja dijela medija koji su ranije bili pod kontrolom države ili oligopolnih organizacija. Taj proces mijenja ulogu medija u društvu i njihovu društvenu funkciju u odnosu na prethodna razdoblja. Mediji postaju izravni pokretači društvenih promjena te aktivno sudjeluju u strukturi društvene moći. To se očituje kroz činjenicu da suvremena tehnologija omogućava medijima da se oslobode kontrole države i velikih kapitalističkih entiteta, te stoga ti mediji teže prema društvenoj moći, posebno u odnosu na politiku i političare. To mijenja ili slabi dosad neupitan model parlamentarne demokracije, a mediji sve više stječu društvenu moć. Karakteristika postmodernog društva je medijska zasićenost. Dostupnost brojnih poruka koje se prenose putem medija odražava kompleksnost prelaznog društva. U takvoj kompleksnosti, postmoderni mediji omogućavaju gotovo svakom pojedincu da ima svoju istinu i da je plasira u medijski prostor. Ta revolucija dovela je do zasićenosti informacijama i brojnih interpretacija istih činjenica, pa je teško utvrditi što je

"objektivno". Dolazi do novih dimenzija iskustva i stvarnosti zbog virtualnog okruženja. Suvremeni mediji, podržani tehnologijom, sve više marginaliziraju snagu nacionalne države u društvu u tranziciji, slabe vjeru u parlamentarizam i demokratske institucije koje smo dosad poznavali, te brišu razlike između globalnog i lokalnog. Kao rezultat toga, tradicionalni koncepti i neupitne vrijednosti kao što su autoritet i hijerarhija brzo se urušavaju. Jasno je da suvremene društvene promjene oblikuju nove društvene odnose, u kojima će slobodni mediji imati ne samo funkciju poticanja društvenih promjena, već će također sudjelovati u preoblikovanoj strukturi društvene moći.

Iako bi glavna uloga medija u društvu trebala biti informiranje, često se možemo uvjeriti da to nije tako. Naravno da informiranje nije jedina uloga medija, oni također trebaju zabavljati, educirati, promovirati i sl., ali pružiti pravovremeno i relevantnu informiranost društvu, trebao bi biti prvenstveni cilj medija. Važno je zastati na ovome "relevantno", informacije koje nam se plasiraju moraju biti istinite, dobro istražen, potkrijepljene dokazima i nikako pristrane, no često nam se neistina pokušava podvaliti kao istina kako zbog nestručnosti, tako zbog manipulacije i namjernog izvrtanja istine radi promoviranja određenih ideologija. To se može spriječiti našim odgovornim i aktivnim primanjem informacija iz medija. „U svakom slučaju ono što bi svi trebali imati na umu jest konkretna moć medija, njihov potencijal koji iz dana u dan sve više raste. Usporedno s time treba jačati opreznost i sposobnost kritike kod primatelja a da mediji ne bi postali naši gospodari umjesto mi njihovi »upravitelji«, pojavljuje se i potreba uvođenja strogih etičkih kriterija.” (Labaš, Vizler, 2005: 280)

2.1. Novinarska etika

Kako bi se omogućilo istinito izvještavanje bez senzacionalizma i pristranosti te koje poštuje etička načela, zaslužna je novinarska etika. Ono se oslanja na: profesionalizam, zakone i propise, novinarska načela koja su potkrijepljena moralnim vrijednostima koje svaki novinar mora slušati prilikom izvještavanja. U svakoj demokratskoj i pravo uređenoj državi postoje različiti etički kodeksi kojih se mediji trebaju pridržavati prilikom izvještavanja, u Hrvatskoj je za to zaslužan "Kodeks časti hrvatskih novinara" koji od izvjestitelja zahtjeva poštivanje dostojanstva ljudske osobe što uvjetuje nepristrano i stručno informiranje javnosti.

„U novinarstvu etika podrazumijeva pitanja o novinarski ispravnom i dobrom, smatraju Michael Kunczik i Astrid Zipfel. Novinarstvo ima javnu zadaću jer ono treba prikupiti i širiti informacije o stvarima od javnog interesa, o tome imati stajalište i kritizirati kako bi se utjecalo na formiranje mišljenja, ističu Kunczik i Zipfel. Stephen J. A. Ward navodi da se etika novinarstva može pratiti unatrag do samih početka modernog novinarstva u Europi tijekom sedamnaestog stoljeća. Etička promišljanja su se mijenjala kroz stoljeća kako se mijenjala uloga novina i medija. Etika je nikad dovršena priča koja kroz primjenu i kritička promišljanja načela, koja usmjeravaju ljudsko djelovanje, definira društvene uloge.” (Kunczik i Zipfel 2006, Ward 2009, cit. Prema Ivanuš, 2021: 74)

S obzirom da će se u ovome radu analizirati pristranost medija u izvještavanju o nesretnom događaju, ranjivoj temi koja dijeli javnost na za i protiv, o temi koja je ujedno etička, znanstvena i politička, važno je predstaviti kako bi se u okviru novinarske etike trebalo izvještavati u takvim slučajevima.

Barović (2011) tvrdi kako novinari često krše osnovna profesionalna načela objektivnosti i etike, što se najčešće primjećuje u kriznim situacijama i sličnim prilikama poput incidenta ili nesreće. U takvim situacijama, mediji često zloupotrebljavaju scene nasilja i razaranja kako bi povećali svoju publiku, gledanost ili slušanost. Novinarska etika se često potpuno zanemaruje i prelazi se iz objektivnog u empatički pristup. Reporteri smatraju da trebaju detaljno opisivati tragedije kako bi privukli publiku, dok osobe koje su izravno doživjele tragediju smatraju to miješanjem u njihovu privatnost. Jedina prihvatljiva metoda izvještavanja o kriznim situacijama je primjena faktografske teorije koja se temelji na činjenicama i podacima od javnog interesa, a ne na osobnim afinitetima i subjektivnim procjenama novinara. U stresnim situacijama, novinari lako upadaju u zamku pridržavanja svojih osobnih osjećaja, što otežava postizanje objektivnosti u novinarskom radu. Mediji bi se trebali zauzimati za zaštitu javnog interesa, što znači da korisnici informacija trebaju dobiti relevantne podatke i činjenice. Postoji opća želja za sve većom komercijalizacijom i ostvarivanjem profita u medijima, što je dovelo do potpune dekadencije etičkih standarda i ugrožavanja digniteta suvremenog moralnog subjekta. Nerijetko vidimo primjere grubog kršenja medijske etike i pretvaranje medija iz čuvara javnog interesa u prijenosnike najgoreg ukusa. Primjerice izvještavanje u tragedijama kao što je trenutno rat u Ukrajini i rat na pojasu Gaze, ali i svakodnevno izvještavanje o privatnom životu slavnih.

Jedan od načina kojim mediji sudjeluju u stvaranju političke moći jest manipulacija sadržajem tj.

manipulacija istinom. Prema Knezović i Maksimović (2016) medijski prostor danas je sve više iskorišten kao alat manipulacije od strane profitera koji teže ostvarivanju dobiti putem oglašavanja i propagande. U takvom okruženju, njihovo djelovanje postaje igralište za samovoljnu manipulaciju. Mediji imaju moć oblikovati osobnost i izgrađivati ličnosti, ali postaju potencijalno opasni jer promoviraju sumnjive moralne vrijednosti. Stvaranje politike nemorala pogoduje vlasnicima i upravljačima koji zadržavaju svoju moć kroz manipulaciju sadržajem i kontrolu informacija. Pravi etički smisao medija trebao bi biti usmjeren na čovjeka i njegove potrebe, umjesto da ih zanemaruju. Unatoč tome što novinarstvo temelji svoje postavke na točnosti, provjeri, potpunosti i istinitosti izvještaja, često se događa da masovni mediji obiluju senzacionalizmom, neprovjerenim informacijama, izmišljenim intervjuima i promoviranjem upitnih društvenih vrijednosti. Prenose se čak i informacije koje nisu znanstveno dokazane, ali se prikazuju kao istinite. Izvješća o događajima često ne odražavaju potpunu istinu, već su više rezultat autorovih gledišta ili politike uredništva i vlasnika medija koji se ne suzdržavaju od senzacionalističkog pristupa. Takvo ponašanje je neprihvatljivo u svakom aspektu koji krši načela dobre novinarske prakse. Naglasak na senzacionalizmu u novinskim sadržajima postaje dominantan, što rezultira žutilom. To ne samo da narušava novinarsku profesiju, nego je i primjer nepoštivanja stručnih etičkih načela. Osim toga, senzacionalizam često vodi degradaciji i omalovažavanju građana i njihove sposobnosti razumijevanja.

2.2. Internetski portali

Unazad zadnjih desetak godina, tradicionalne medije kao glavni izvor informacija, zamijenili su internetski portali. Internet je medij koji je iznimno praktičan, svi ga nosimo sa sobom u formi pametnog telefona, što nam omogućuje da u bilo kojem trenutku i bilo gdje možemo doći do informacije, za razliku od novina, televizije i radija. Internet također pamti sve, pa iako možda ne pratimo izvještavanje informacije uživo, ili ako se nakon par dana ili više, informiramo o određenoj temi, sav sadržaj je i dalje zabilježen.

„Karakteristike digitalnih medija su laka dostupnost, veći i brži protok informacija, velik broj audiovizualnih sadržaja te mogućnost komentiranja i dijeljenja (uključivanje javnosti). Sve to na kraju vodi puno većoj slobodi u digitalnoj medijskoj zajednici... Agencija za istraživanje IPSOS je

u ožujku 2019. godine za portal 24sata.hr provela istraživanje o medijskim navikama u Hrvatskoj. Prema rezultatima istraživanja, uočeno je kako se praćenjem medija zadovoljava potreba za informiranjem i razumijevanjem važnih događaja koji imaju utjecaj na život. Upravo zbog dostupnosti i brzine interneta, on je postao medij na kojeg se mnogi, bez obzira na godine, oslanjaju u raznim situacijama, u različito vrijeme i na različitim mjestima. Internet je istaknut kao medij koji se najčešće koristi, a informacije do kojih se dolazi na taj način smatraju se jedinstvenim i pouzdanijim od onih u drugim medijima.” (Benzinović i dr., 2021:106).

Benzinović i dr. (2021) također ističu kako je internetskim portalima omogućena značajna prednost u dijeljenju sadržaja pa tako gotovo svaki internetski portal ima stranicu na društvenim mrežama. Zato su najveće središte internetskih portala društvene mreže. Portali objavljuju sadržaj brzo i korisnici ga dijele i komentiraju. Portali se više fokusiraju na zabavu i klikove nego na vjerodostojnost i informiranost. Kritike portala su česte, ali treba uzeti u obzir da se sadržaj prilagođava interesima publike. Mediji postaju tvorci javnog mišljenja i koriste strategije koje potiču “klikanje” i emocionalne reakcije. To djelovanje dovelo je do širenja lažnih vijesti što je uzrokovalo veće nepovjerenje u medije.

3. Pobačaj

Za razumijevanje analize članaka o kontroverznoj temi pobačaja i priziva savjesti važno je definirati ta dva pojma i dublje ih razraditi. U ovom dijelu rada pružit će se definicija pobačaja te kasnije pregled shvaćanja pobačaja iz medicinskog, pravnog i filozofskog pogleda.

Aramini (2009) definirao je vrste pobačaja. Spontani i namjerni, a namjerni može biti izravan i neizravan. Pod spontane pobačaje spadaju pobačaji koji su izazvani nekom bolešću majke ili bolešću djeteta. Namjerni pobačaj je svjesno izvršen i cilj mu je prekid trudnoće. Kao što je već prethodno navedeno namjerni pobačaj dijeli se na izravan i neizravan; neizravan pobačaj nije namjeravan niti željen, nego je nužno zlo i jedina mogućnost jer je majčino zdravlje i život ugrožen. I naravno namjerni izravan pobačaj je pobačaj s ciljem prekida trudnoće neovisno o zdravlju i životnoj ugroženosti majke ili djeteta, nego o ženinom izboru. Ponekad može doći do zabune prilikom definiranja izravnog i neizravnog namjernog pobačaja, no sa sigurnošću se može reći da je neki namjerni pobačaj neizravan u slučaju vanmaternične trudnoće, ubrzavanja poroda kako bi se spasio život djeteta i majke i u slučaju karcinoma maternice, gdje je potrebno njeno hitno odstranjivanje.

U sljedećem poglavlju bit će prikazano kada nastaje život i jedinstven DNA. Zatim ćemo analizirati istraživanje Kurjaka i Milenković iz 2006. godine, koji uz pomoć četverodimenzionalnog ultrazvuka zaključuje o fetalnom ponašanju djeteta i razvoju njegovog središnjeg živčanog sustava. Dobiti ćemo predodžbu o važnosti tehnologije u medicini i koliko je njen napredak ključan segment za raspravu i shvaćanje problematike pobačaja.

3.1. Medicinski pogled

Kurjak i Buljan (2000) tvrde kako je dobro poznato kako se genetska individualnost pojavljuje u oplodnji. Dakle jedinstveni DNA kojeg svatko od nas posjeduje i koji se više nikada neće ponoviti, javlja se za vrijeme začeća. Autori također ističu da je istina da moždane funkcije započinju otprilike šest tjedana nakon oplodnje te da neki tvrde kako se tek s pojavom moždanih funkcija može tvrditi da se radi o životu, te da moždana smrt označava završetak života. No razlika je u tome da mrtvi mozak nema mogućnost oživiti, dok je mozak embrija u fazi razvoja i ima prirodni

kapacitet da se kasnije dogodi i razvija moždana funkcija.

Još jedan argument kojeg Kurjak i Buljan (2000) izdvajaju jest da život započinje tek kada nerođeno dijete može samostalno živjeti izvan maternice. No to opovrgavaju činjenicom kako tehnologija i medicina svakim danom sve više napreduju te su tehnologija i znanost uvjet za definiciju života.

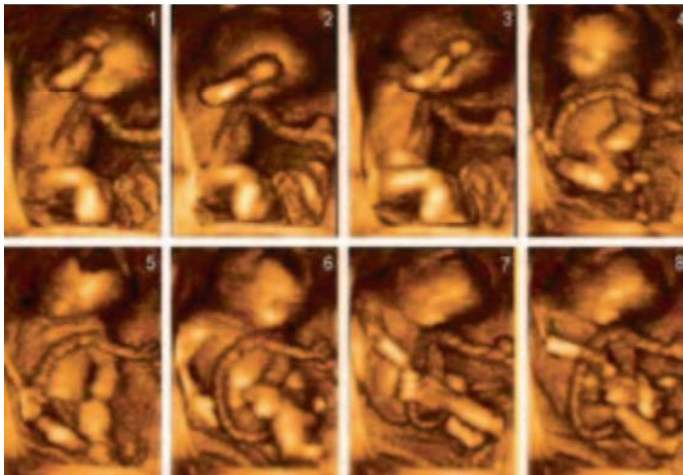
3.1.1. Četverodimenzionalni ultrazvuk

Kurjak i Milenović (2006) tvrde da je dokazano da postoji aktivnost fetusa mnogo prije nego što majka to može primijetiti, čak i u kasnijim fazama razvoja embrija. Tijekom napredovanja trudnoće, kvalitativni i kvantitativni spektri ponašanja fetusa se brzo šire, dok se sporadični pokreti tijela fetusa, koji su prvi znakovi fetalne aktivnosti, razvijaju u dobro organizirane obrasce ponašanja koje primjećujemo kasnije tijekom trudnoće. Pokreti lica djeteta postaju vidljivi oko 10 do 11 tjedana trudnoće, dok se uspostava specifičnih funkcija, poput selektivnog odgovora na zvukove i vibracije, objašnjava dužim sazrijevanjem ponsa¹. Visoke razine aktivnosti ponsa, uključujući percepciju glasnih zvukova, mogu rezultirati okretanjem glave, pokretima cijelog tijela i trzajnom reakcijom u trećem tromjesečju. Prvi spontani fetalni pokreti mogu se primijetiti između 7 i 7,5 tjedana trudnoće. Ti pokreti uključuju sporo savijanje i ispravljanje tijela fetusa uz pasivno kretanje ekstremiteta, a javljaju se u nepravilnim sekvencama. U sljedećim tjednima (9. i 10. tjedan), ti pokreti se zamjenjuju raznolikim, dobro organiziranim krupnim pokretima tijela koji uključuju pokrete glavom, tijelom i ekstremitetima, kao i izolirane pokrete ekstremitetima. Prvi refleksni pokreti su masivni i ukazuju na ograničen broj sinapsi u refleksnom krugu. Između 9. i 10. tjedna trudnoće, ti masivni pokreti se zamjenjuju lokalnim pokretima. Osjet u rukama se razvija između 10. i 11. tjedna, dok donji ekstremiteti počinju sudjelovati u tim refleksima oko 14. tjedna. Izolirani pokret rukom koji se primjećuje u 9. tjednu nastavlja se s pojavom pokreta u lakatnom zglobu u 10. tjednu, a zatim dolazi do promjena u položaju prstiju u 11. tjednu. Stiskanje i otvaranje šake jasno se uočavaju u 12. i 13. tjednu, dok se izolirani pokreti prstiju mogu vidjeti između 13. i 14. tjedna, zajedno s povećanjem aktivnosti i snage pokreta šake i prstiju. Između 14. i 19. tjedna

¹ Pons je dio moždanog debla između srednjeg mozga iznad i medulla oblongata ispod. (National library of medicine)

trudnoće, fetusi su izuzetno aktivni, s najdužim razdobljem između pokreta od samo 5 do 6 minuta. Već u 15. tjednu mogu se primijetiti 15 različitih pokreta fetusa, uključujući krupne pokrete tijelom, izolirane pokrete ekstremiteta i rotaciju glave.

Slika 1. „4D ultrazvučni slikovni slijed fetusa u 12. tjednu gestacije pokazuje kompleksne pokrete nogu i ruku. Vremenski interval= 0,5s“

(Milenović, Kurjak, 2006: 8)

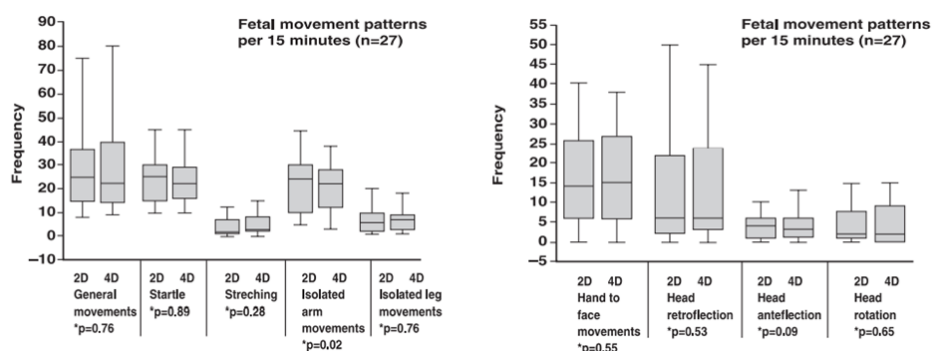
Tijekom tog razdoblja, primjećuju se pokreti lica poput otvaranja čeljusti, zijevanja, sisanja, gutanja i štucanja. Između 16. i 18. tjedna trudnoće, mogu se uočiti sporiji kotrljajući pokreti očiju. Korištenje 4D ultrazvuka otkrilo je postojanje različitih izraza lica, uključujući smijanje, mrgođenje i pokrete vjeđama, sličnih emocionalnim izrazima kod odraslih. Najraniji embrionalni pokreti zabilježeni su na 4D ultrazvuku u 7. tjednu trudnoće. Između 7. i 8. tjedna trudnoće, motorička aktivnost zametka pokazuje prepoznatljive obrasce pokreta: savijanje u stranu (vidljivo samo kod embrija starosti 7 tjedana), pokreti disanja i štucanje (najčešći obrasci pokreta), pokreti lica, gutanje, otvaranje usta i zijevanje (pojavljuju se s 10 tjedana).

Slika 2. „Ultrazvučni slikovni slijed snimljen u 36. tjednu gestacije pokazuje izolirano treptanje i izraz zijevanja. vremenski interval= 0,5 s“

(Milenović, Kurjak, 2006: 10)

Slika 3. „Dijagram usporedba frekvencija obrazaca fetalnog ponašanja prikazanih 2D i 4D ultrazvukom ultrazvukom.“

(Milenović, Kurjak, 2006:10)

Često u javnosti možemo čuti rasprave oko toga osjeća li fetus bol ili ne i u kojem je to intenzitetu. U jednom od članaka „Kognitivni razvoj i inteligencija, duševno zdravlje i duševni poremećaji- imaju li antenatalno podrijetlo?“ Kurjak i dr. provode istraživanje koje odgovara na gore navedena pitanja.

„Osim pokreta i tjelesne aktivnosti, važnu ulogu u životu fetusa ima i poticajni matriks taktilnih, zvučnih, okusnih i drugih osjeta. Njegov neurosenzorički razvoj započinje vrlo rano. Taktilni osjeti,

poput dodira i boli, među prvima se počinju razvijati oko 7. tjedna trudnoće. Da bi se bolni podražaj mogao svjesno doživjeti, moraju postojati neuralne veze između perifernih živčanih završetaka, koji ga zamjećuju i moždane kore. Talamo²kortikalni put formira se između 22. i 26. tjedna, te je nakon tog razdoblja fetus najvjerojatnije sposoban svjesno zamijetiti bolni podražaj. Nadalje, lučenje kortizola i katekolamina, kao odgovora na bolni podražaj, primjerice ubod iglom pri transfuziji krvi opaža se u fetusa već u 18. tjednu trudnoće. Unatoč velikom zanimanju za svjesno doživljavanje i pamćenje boli, upravo nesvjesne reakcije, pogotovo lučenje stresnih hormona i njihov dalekosežni štetni učinak, vjerojatno su za razvoj ljudskog ploda opasniji od eventualnih zastrašujućih uspomena. Važno je naglasiti da se hormonski, metabolički i autonomni odgovori fetusa na bolne podražaje potiskuju analgeticima, a iz kliničke perspektive su od velikog značenja nalazi da se reakcija na stres i njegove posljedice mogu spriječiti odgovarajućim tretmanom boli.” (Kurjak i dr., 2020: 385-386).

² “Podjela prednjeg mozga koja prima živčane impulse i šalje ih na odgovarajuće dijelove moždane kore”

Slika 4. „, Sekvence slika 4D ultrazvučne snimke površinskog prikaza fetalnog lica u 29. tjednu gestacije. Na slici uočavamo fetus s dva puta omotanom pupkovinom oko vrata. Pokušava ju maknuti rukom, ali ne uspijeva. Uočite bolan izraz lica na dvije donje slike.“

(Kurjak i dr., 2020: 385)

Nadalje, fetus u majčinoj utrobi čuje zvukove te ih pamti i povezuje s događajima nakon rođenja:

„Tijekom zadnjih tjedana trudnoće, od 36. gestacijskog tjedna nadalje, fetus reagira na majčin glas i druge poznate glasove, refleksnim pokretima tijela, okretanjem glave, te povećanom frekvencijom srca. Dakle, fetus raspoznaje, razlikuje zvukove, a još je fascinantnija spoznaja da pokazuje sklonost prema majčinom ili nekom drugom bliskom glasu...Štoviše, novorođenčad čije su se majke neprestano odmarale pred određenim televizijskim programom tijekom trudnoće, kad bi nakon poroda čula glazbenu temu programa postala bi oprezna, smanjio bi im se puls i prestala bi se micati. Rezultati ovog zanimljivog istraživanja pokazuju da je fetus sposoban naučiti i zapamtiti poznati uditorni stimulans te zadržati te informacije poslije poroda.“ (Kurjak i dr., 2020: 386).

Prema Kurjaku i dr. (2020), rezultati promatranja pomoću 4D ultrazvuka sugeriraju da izrazi lica i ponašanje koji podsjećaju na izražavanje emocija možda predstavljaju određenu razinu osjećajnosti

i svjesnosti fetusa. Novija istraživanja ukazuju da ti fetalni pokreti ne samo da služe izražavanju različitih stanja, već mogu izražavati i emotivno stanje i namjeru. Emocije se razvijaju tijekom fetalnog razvoja. Također se vjeruje da fetus može iskazivati užitak ili neodobravanje prema okusima i mirisima, s obzirom da se okusni pupoljci pojavljuju već u 7. tjednu trudnoće.

Slika 5. „4D ultrazvučni slikovni slijed snimljen sa 37tjedana gestacije. Fetus se mršti (slika gore). Možemo usporediti tu sekvencu fetalnog izraza lica s video sekvencom snimljenom nakon poroda, koje su vrlo slične (slika dolje). Fetalno ponašanje u novorođenčeta dobi jedan dan pokazuje isti izraz grimase kao u gornjoj slici. Ta usporedba prenatalnog i postnatalnog ponašanja može potvrditi da se neki fetalni pokreti razvijaju tijekom trudnoće i nastavljaju nakon poroda. Vremenski interval = 0.5 s“

(Milenović, Kurjak, 2006: 11)

Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodu odlučivanja navodi da se prekid trudnoće može izvršiti do isteka deset tjedana od dana začeća u Republici Hrvatskoj. Prema gore navedenom istraživanju, dokazano je da se do desetog tjedna trudnoće fetus najviše razvija, pojavljuju se okusni pupoljci, pa dijete osjeća miris i okus, pojavljuju se prvi spontani fetalni pokreti, pokreti lica i pokreti disanja, srce počinje kucati itd. Kada je zakon o pobačaju donesen još nije postojalo 3D, a kamo li 4D ultrazvuka, medicina i znanost nisu bile toliko napredne i razvijene,

pa je razumljivo kako zbog neznanja i neupućenosti i nemogućnosti je donesen takav zakon, no znanost svakoga dana napreduje, stalno dobivamo nove tehnološki naprednije medicinske uređaje i nova saznanja pa bi se prema tim novim činjenicama trebali mijenjati i tzv. zakoni o pobačaju. Nakon ove analize, imamo saznanja kako fetus u jako ranoj fazi počinje svoj razvoj i kako je on iz dana u dana sve brži. Kako trudnoća napreduje može se primijetiti da dijete postaje sve više emocionalno i motorički razvijenije, dijete u 37. tjednu gestacije po primjeru slike 6, razvija svoje pokrete i nastavlja ih nakon rođenja, dakle oni su jako slični, no u nekim zemljama dopušten je pobačaj čak u zadnjem mjesecu trudnoće. No razlog zašto pobačaj nikad nije moralan čin pa čak ni u fazi embrija, jer razlike između embrija i novorođenčeta su analogne: embrij je manji fizički, manje razvijen, ovisniji i manje pokretljiv, jest taj što je to samo jedna od prvotnih faza razvoja čovjeka. Do konačnog oblika života ljudska osoba dolazi postupno kroz različite faze razvoja. Ovaj zakon postepenog izgrađivanja konačnog oblika putem mnogih stadija, počevši od zigote, zahtijeva reguliranje razvoja koje je upisano u genomu novonastalog bića. Upravo zahvaljujući ovom unutarnjem zakonu postepenog razvoja, koji je upisan u genomu stvorenim oplodnjom, svaki embrij stabilno čuva vlastitu osobnost, individualnost i jedinstvenost, ostajući jednim te istim identičnim pojedincem tijekom čitavog razvojnog procesa, unatoč stalnom porastu složenosti njegove cjeline. Iz bioloških datosti može se zaključiti kako spajanjem dviju gameta stvarni novi ljudski pojedinac započinje svoje postojanje, odnosno životni ciklus, tijekom kojega će samostalno ostvariti sve potencijalnosti kojima je iznutra obdaren. Svaka postupna faza razvoja jednako je važna za ostvarenje svakog novog pojedinca.

3.2. Pravni pogled

Pravo na život temeljno je ljudsko pravo pa je i uređeno gotovo svim najvažnijim međunarodnopravnim dokumentima koji štite ljudska prava pa tako i Općom deklaracijom o ljudskim pravima, članak 3. »Svatko ima pravo na život, slobodu i osobnu odgovornost.«, Europskom konvencijom o ljudskim pravima, članak 2. »Pravo svakoga na život zaštićeno je zakonom.«, Američkom konvencijom o ljudskim pravima, članak 4. »... svaka osoba ima pravo na poštovanje njegova života, to se pravo štiti pravom i, općenito uzevši, od trenutka začeća. Nikomu pravo na život ne može biti oduzeto proizvoljno.«, Konvencijom Ujedinjenih naroda o

pravima djeteta, preambula: »... djetetu (su), zbog njegove tjelesne i duhovne nezrelosti, potrebni posebni zaštita i skrb, uključujući odgovarajuću pravnu zaštitu prije i poslije rođenja.«. Pravo na život štiti se također i ustavima pojedinih država, kao temeljnim pravnim aktima, Ustavom Savezne Republike Njemačke, članak 2. »Svatko ima pravo na život i tjelesnu nepovredivost.«, Ustavom Kraljevine Španjolske, članak 15. »Svi imaju pravo na život te na fizički i moralni integritet...«, Ustavom Republike Slovenije, članak 17. »Čovjekov je život nepovrediv.«, Ustavom Republike Portugal, članak 24. »Ljudski je život nepovrediv. «, Ustavom Republike Hrvatske, članak 21. »Svako ljudsko biće ima pravo na život. U republici Hrvatskoj nema smrtne kazne.«. Već iz same činjenice uvrštavanja prava na život u najvažnije međunarodne i nacionalne pravne izvore te postavljanje prava na život na početak tih dokumenata ukazuje na to koliko je ono zapravo srž ljudskih prava. Ono je osnovno ljudsko pravo, jer iz njega izvire sva ostala ljudska prava. Ono je također i univerzalno ljudsko pravo što dokazuju gornji primjeri koji pokazuju kako se u demokratskim državama ono jamči svima. Zbog toga je njegov doseg postavljen najšire moguće i u većini dokumenata nije detaljnije razrađen. To je izraženo na različit način u različitim aktima – dok neki jamče to pravo svima i svakome, drugi koriste pojmove ljudskog bića i osobe, dok treći u središte stavljaju ljudski ili čovjekov život. Dvije bitne pretpostavke kod prava na život jesu činjenica kako je život temeljna stvarnost koja prethodi svemu ostalom i temeljno je svojstvo čovjeka kao živog bića, te kako, posljedično, pravo ne definira život. Nego o njemu upravo govori isključivo kroz pravo na život, odnosno prava i slobode vezane uz različite pojedinačne aspekte života.

Praksa Europskog suda za ljudska prava sa slučajevima u domeni prava na život pokazuje izričitu suzdržanost po pitanju priznavanja statusa ljudske osobe embriju, odnosno fetusu. Ovisno o gledištu, to ima svoju pozitivnu i negativnu stranu, neke presude Suda o čl. 2 Konvencije između ostalog izriču »kako je pravo na život neotuđivo svojstvo ljudskih bića koje čini vrhovnu vrijednost u hijerarhiji ljudskih prava« (Streletz, Kessler i Krenz protiv Njemačke, 2001). U slučaju iz 1977. godine nalazimo stav Suda kako se »trudnoća ne može smatrati isključivo pridržanom sferi privatnog života.« (Bruggeman i Scheuten protiv Njemačke, 1977). No u jednom novijem slučaju, Europska komisija za ljudska prava izriče »kako ne smatra potrebnim odlučiti odnosi li se na fetus određena zaštita pod čl. 2, ... no ne isključuje mogućnost da to u određenim okolnostima može biti slučaj, pod uvjetom da u pojedinoj državi postoji izraženo neslaganje stavova u vezi toga spada li pod zaštitu čl. 2 također i nerođeni život.« (H. protiv Norveške, 1992). Ova odluka Komisije do

danas čini okosnicu prakse Suda u takvim stvarima, a u pozadini joj je „načelo polja slobodne procjene“. Činjenica da je određeni čin zakonski dozvoljen, da postoji pojedinačna volja za izvršenjem tog čina te da je on u domeni osobnog izbora, zajedno nisu dovoljni za uspostavu prava na taj čin.

Puppnick (2013) tvrdi da kada je u pitanju pobačaj, govorimo zapravo o derogaciji prava – konkretnije prava na život – što izrijeком potvrđuje i legislativa nekolicine zemalja kojima je pobačaj u većem ili manjem stupnju zakonski dozvoljen, poput Italije, Poljske i Njemačke. Time što je derogacija, pobačaj mora biti reguliran načelom s kojim je u neposrednom odnosu.

Pravo na život po sebi podrazumijeva kako negativne tako i pozitivne zahtjeve spram države. Odnosno, kako čitamo u presudi Europske komisije za ljudska prava u slučaju H. protiv Norveške, »čl. 2 (Konvencije) od države zahtijeva ne samo ustručavanje od proizvoljnog oduzimanja života, nego i odgovarajuće mjere za njegovu zaštitu.«. Dok u negativnom pogledu ispunjenja čl. 2 postoji apsolutno izričita zabrana proizvoljnog lišavanja života osobe, pozitívni pogled predstavlja polje slobodne procjene po pitanju vremenskoga i drugoga ograničenja objekata obveze zaštite života. Budući da je pravo na život nesumjerljivo spram bilo koga drugog prava, slobode i interesa, po sebi je jasno da reguliranju potonjih mora prethoditi definiranje ljudske osobe kao nositelja prava na život, kao i to da ugrožavanje prava na život mora imati prednost u važnosti ispred ugroze bilo koga drugog pojedinačnog prava. No, kako bi se određeno pravo moglo valjano dovesti u ravnotežu s možebitnim drugim, suprotstavljenim pravima i interesima, nužno je prethodno definirati na što se pojedino pravo točno odnosi.

Prema Puppnicku (2013) pobačaj na zahtjev, onda kada ne postoji ugroženost zdravlja i života majke, predstavlja svojevrsnu slijepu točku u sudskoj praksi Suda. Iako je danas pobačaj na zahtjev uobičajena praksa u većini zemalja Europske unije, Konvencija ni na koji način ne predviđa takvu praksu, ponajmanje kao pravo. Tako Sud u jednom navratu zaključuje kako zabrana pobačaja na zahtjev ne predstavlja kršenje Konvencije, odnosno da »Konvencija ne jamči pravo na pristup pobačaju na zahtjev protivno nacionalnoj legislativi.« (Maria do Ceu Silva Monteiro Martins Ribeiro protiv Portugala, 2004). S obzirom na nužnost uravnoteženja suprotstavljenih prava i interesa u praksi pobačaja, zaključuje teoretičar prava Puppnick, doista je teško procijeniti koji bi 'legitimni interes' mogao biti zaštićen pobačajem zahtijevanim prvenstveno na osnovi slobodne volje. Jedino bi pravo na osobnu autonomiju moglo obuhvatiti takvu praksu pobačaja, kao što i jest

slučaj u brojnim europskim zemljama, gdje je sam zahtjev dovoljno opravdanje za pobačaj. To bi ipak značilo da pravo na pobačaj proistječe iz prava na osobnu autonomiju.

„Doista, osobna autonomija je skup mogućnosti prema kojima svaka osoba određuje kako će koristiti svoje sposobnosti ili ulagati slobodu. To je skup osobnih prosudbi i postupaka, ali to nije skup prava. Osobna autonomija je izvor pojedinačnih sloboda, zaštićenih u određenoj mjeri i Konvencijom, ali ne može biti izvor konačnih i zamjena za pojedinačna prava, za koje bi društvo bilo odgovorno. Međutim Sud je u više navrata ustanovio kako čl. 8. (Konvencije) nije moguće dosljedno tumačiti tako da dodjeljuje pravo na pobačaj.” (Puppnick, 2013, 188).

Prema tome pobačaj na zahtjev doista jest slijepa točka unutar sudske prakse Suda, naprosto jer pravu na život dosljedno jedino može biti suprotstavljeno pravo druge osobe na život.

Hrabar tvrdi (2015) da je uloga države štititi interese i prava svakog ljudskog bića te svakome pojedincu osigurati temeljne uvjete za dostojanstven život. Pravo na život prepoznato je u hrvatskim, kao i u međunarodnim pravnim dokumentima o ljudskim pravima, kao primarno pravo, a život ima značenje javnog i privatnog interesa. Analizom međunarodnih pravnih dokumenata i prakse Europskog suda za ljudska prava daje se zaključiti kako ni jedan međunarodni dokument ne isključuje pravo nerođenog djeteta da se rodi te kako pravo na pobačaj ne postoji nego se ono izvodi, odnosno derogira pravo na život.

Hrvatski se ustavotvorac odlučio za termin 'svako ljudsko biće', što hrvatski Ustav svrstava među one ustave ili temeljne zakone koji su uređenju prava na život pristupili ipak na malo određeniji način. No, o pravu na život obično govorimo kada spominjemo pravo na pobačaj“, kao neku protutezu ili opoziciju tom pravu.

Tako u presudi Europskog suda za ljudska prava u slučaju Pretty protiv Ujedinjenog Kraljevstva iz 2002. stoji kako se »čl. 2, bez ozbiljnog iskrivljenja jezika, ne može tumačiti tako da dodjeljuje dijametralno suprotno pravo, naime pravo na smrt.« Slično tomu, u slučaju A. B. i C. protiv Irske, Europski sud za ljudska prava (dalje ESLJP) naglašava kako » čl. 8 nije moguće dosljedno tumačiti tako da dodjeljuje pravo na pobačaj.« Umjesto toga u ovom slučaju radije govorimo o pobačaju kao derogaciji prava na život, što izrijeком potvrđuje i legislativa nekolicine zemalja u kojima je pobačaj u većem ili manjem stupnju zakonski dozvoljen, poput Italije, Poljske i Njemačke. Zato je s obzirom da se pravo na život prema ESLJP jamči svima, potrebno utvrditi uvjete pod kojima pravo na život može biti derogirano, što u praksi ponajprije znači odgovor na pitanje kada počinje

život te obuhvaća li pravo na život embrije i fetuse odnosno, općenito, nerođeno ljudsko biće. Ovo pitanje pojavilo je nekoliko puta u praksi ESLJP, i još ranije, u praksi Komisije. Komisija je u slučajevima X protiv UK i H. protiv Norveške zaključila da postoje ograničenja prava na život te da se zakoni o pobačaju moraju temeljiti na kompromisu između prava na život i drugih nužnih vrijednosti. Već dovoljno složeno pitanje prekida trudnoće koje podrazumijeva minimalno dva subjekta, dodatno se komplicira gore navedenim stavom Europskog suda za ljudska prava. Naime ESLJP ovo je pitanje, doktrinom slobodne procjene delegirao državama članicama i dozvolio njegovo slobodno uređivanje prema vlastitoj prosudbi. Sud pri tome nije isključio prenatalni život iz područja primjene Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda kao temeljnog dokumenta, što pravnu raspravu dodatno otežava. Time pravo žene na slobodan razvoj vlastite osobnosti, koje proizlazi iz slobode djelovanja u najširem smislu i zaštita života nerođenog djeteta ostaju u nejasnom odnosu i u novome ga se zakonu ima definirati.

Jedan od tih vrijednosti i pravo na odlučivanje o rađanju djece, izraženo u trenutno važećem hrvatskom Zakonu o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece (dalje: ZMZ), koji se često u javnosti naziva 'zakon o pobačaju' jer, između ostalog, uređuje inducirani pobačaj. Taj je zakon donesen 1978. i od tada nije mijenjan, a Ustavni sud se o ustavnosti zakona nije izjašnjavao sve do 2017. usprkos činjenici da je prvi prijedlog za pokretanje postupka za ocjenjivanje suglasnosti zakona s Ustavom podnesen 1991. godine. Naime, Zakon o zdravstvenim mjerama je donesen na temelju Ustava socijalističke Federativne Republike Jugoslavije iz 1974. godine, koji je sadržava odredbu: »Pravo je čovjeka da slobodno odlučuje o rađanju djece.«

Budući da Ustav SFRJ, na temelju kojeg je donesen ZMZ, više nije na snazi, sedmero predlagatelja podnijelo je prijedloge za pokretanje postupaka za ocjenu suglasnosti ZMZ-a s važećim Ustavom Republike Hrvatske. Ustavni sud Republike Hrvatske donio je 21. veljače 2017. rješenje kojim se ne prihvaćaju ti prijedlozi, ali se istovremeno nalaže Hrvatskom Saboru da u roku od dvije godine donese novi zakon u skladu s utvrđivanjima Ustavnog suda o formalnoj neusklađenosti ZMZ-a s Ustavom RH i s novim pravnim i institucionalnim okvirom zdravstvenog, socijalnog, znanstvenog i obrazovnog sustava koji je izgrađen na drugim vrijednosnim osnovama i načelima, usklađenim „s Ustavom i s međunarodnim standardima, kao i s napretkom znanosti i medicine koji su pratile promjene u sustavu zdravstva, obrazovanja i socijalne politike.“

Dakle, Ustavni sud je iznio stav da je ZZM samo formalno neustavan, zbog zastarjelih pojmova koji potječu iz socijalističkog stava i zbog nužnosti osuvremenjivanja zakona, međutim, materijalno gledano Ustavni je sud ocijenio da je ZZM u suglasnosti s Ustavom. U svojoj odluci Ustavni sud navodi:

»Pravo na privatnost zajamčeno člankom 35. Ustava uključuje svakoga na slobodu odlučivanja i samoodređenje. Stoga je pravu na privatnost inherentno pravo žene na vlastiti duhovni i tjelesni integritet, koji uključuje i odluku hoće li začeti dijete i kako će se njezina trudnoća razvijati. Ostajanjem u drugom stanju (bilo planirano ili neplanirano, na dobrovoljan način ili kao posljedica nasilja) žena se ne odriče prava na samoodređenje. Svako ograničenje odlučivanja žene u autonomnom samoostvarenju, pa tako i želi li iznijeti trudnoću do kraja, predstavlja miješanje u njezino ustavno pravo na privatnost. Miješanje u pravo na privatnost dopušteno je samo ako je u skladu sa zakonom. Takav zakon mora slijediti određene legitimne ciljeve i mora biti nužan za zaštitu tih ciljeva u demokratskom društvu. Zadiranje u nečiju privatnost mora održavati prijeku društvenu potrebu za zaštitom jednog ili više legitimnih ciljeva i mora biti odgovarajuće sredstvo zaštite u odnosu na te ciljeve.«

Na kraju odluke Ustavni sud utvrđuje kako začeto dijete uživa ustavnu zaštitu čl.21. (svako ljudsko biće ima pravo na život) do one razine koja ne krši pravo žene na privatnost. U toj odluci Ustavni sud je također izrazio stajalište kako Ustav jamči pravo na život 'svakom ljudskom biću', ali ne sadrži definiciju ljudskog bića, obuhvaća li on uz rođene osobe i one nerođene. Ovu svoju neodlučnost Ustavni sud opravdava činjenicom kako ni na nacionalnoj ni na globalnoj razini konsenzus o tome kada počinje život, u bilo kojem području uključujući i ustavnopravno i zakonodavno, još nije postignut.

3.3. Filozofski pogled

Maureen L. Condic, viša suradnica na Westchester institutu za etiku, te izvanredna profesorica neurobiologije i anatomije na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Utahu, autorica je rada „Kada počinje ljudski život? Znanstvena perspektiva“. U predgovoru navedenog djela glavni urednik zaključuje kako se debata u našem društvu ne vodi oko toga kada počinje ljudski život, već kada ga mi imamo obavezu poštivati i zaštititi.

„Često se tvrdi da je rasprava o abortusu zapravo rasprava o vrijednostima, a ne činjenicama. Ali ako želimo kroz raspravu govoriti istinu o abortusu, vrijednosti koje zastupamo moraju se temeljiti na činjenicama. Ako nemamo točne činjenice, ne možemo izvući ni točne društvene vrijednosti. Znanost je dala točan podatak kada počinje život, ali rasprava o abortusu tu ne završava, već počinje.” (Maureen L. Condic, 2013).

Premda je pobačaj kao čin u Hrvatskoj legalan, rasprave koje se protežu oko tog pitanja dokazuju da je riječ o određenom filozofskom i etičkom problemu.

Bok (1974), radi distinkciju između ubojstva i prekida majčinske tjelesne potpore. Navodi kako kontracepcija, primjerice pilula za dan poslije, je oblik prekida majčinske tjelesne potpore jer sprječava implementaciju ploda, dok pobačaj na zahtjev iziskuje metode isisavanja i odstranjivanja embrija, što izaziva izravnu smrt, za razliku od pilula za dan poslije koje rezultiraju indirektnom smrću. Osim tih dvaju pojmova Bok još definira i pojam “ljudskosti”. Kroz povijest se definicija ljudskosti mijenjala, tj. nije se svaki pojedinac smatrao jednako ljudskim. Za primjer možemo uzeti robovlasništvo u kojem je odnosu rob bio ljudsko biće manje “vrijednosti” od robovlasnika.

U današnje vrijeme pokušava se konceptom ljudskosti odlučiti u kojem stadiju razvoja ploda je opravdano izvršiti pobačaj, s argumentom da plod u ranijoj fazi razvoja nije dovoljno ljudsko i samim time je moralno opravdano izvršiti takav čin.

Ipak, Bok (1974) upozorava na opasnosti povezane s korištenjem koncepta ljudskosti u odlukama o zaštiti života. Naglašava da se ne smije zlostavljati koncept ljudskosti kako bi se opravdala diskriminacija i zločini. Autorica predlaže da se napusti pokušaj pronalaženja definicije ljudskosti koja bi nam pokazala tko ima pravo na život, ali ističe da to ne znači da trebamo prestati brinuti o ljudskom stanju, o traganju za znanjem o ljudskom porijeklu, karakteristikama i težnji prema dobru.

Hare (1975) kao argument koji se protivi pobačaju, koristi “zlatno pravilo”. Ono tvrdi da ne činimo drugima ono što ne želimo da oni čine nama. Autor primjenjuje ovo pravilo na problem pobačaja i zaključuje da ako smo sretni što nitko nije prekinuo trudnoću koja je rezultirala našim rođenjem, tada smo dužni ne prekidati nijednu trudnoću koja će rezultirati rođenjem osobe sličnom nama. Osim ovog argumenta, još primjenjuje i argument o načelu potencijalnosti, koje tvrdi kako će se zametak potencijalno, ako ne prekinemo trudnoću ili ako ne dođe do nekih zdravstvenih komplikacija, razviti u odraslu osobu kakvi smo i mi danas.

Kasnije se argument ljudskosti o kojemu je prethodno pisano, ne prihvaća kao argument o zaštiti života. Lee i George (2005) ističu kako se tvrdnja da je fetus živo ljudsko biće, u raspravama o pobačaju, više ne smatra relevantnim jer se zastupa kako je krivo ubiti “osobu”, ali ne i ljudsko biće koje još nije osoba. Dakle shvaća se kako fetus još uvijek nije toliko razvijen da bi ga se moglo smatrati osobom. Na ljudsko biće se može gledati kao na osobu tek kada ima svjesnost. Lee i George to smatraju nevaljalim argumentom jer svjesnost ne može biti uvjet za pravo na život jer bismo tako mogli ljude koji su u komi smatrati ne-osobama pošto nemaju svijest. Također navode protuargument načela potencijalnosti: „Fetusi će, kada se razviju u odrasle osobe imati pravo glasati, ali to ne znači da oni sada imaju pravo glasati.” (Lee, George, 2005). Pravo na glasanje i pravo na život ne može se svrstavati pod isto jer pravo na život je bezuvjetno, ima ga svatko i svugdje. Za razliku od prava na glasanje koje primjerice netko u Meksiku ima, a u nekoj drugoj državi nema, također to pravo je uvjetovano zrelošću, punoljetnošću i ostalim čimbenicima.

Konačno autori zaključuju što zapravo znači riječ “osoba”:

„Dakle, kako bismo trebali koristiti riječ osoba? Jesu li ljudski embriji osobe ili ne? Ljudi mogu odrediti različita značenja za riječ osoba, ali mislimo da je jasno da je ono što obično mislimo pod riječju osoba onaj suštinski entitet koji se odnosi na osobne zamjenice - ja, ti, ona, itd. Iz toga slijedi, podnosimo, da je osoba poseban subjekt s prirodnom sposobnošću rasuđivanja i donošenja slobodnih izbora. taj subjekt, u slučaju ljudskih bića, identičan je ljudskom organizmu, i stoga taj subjekt nastaje kada nastaje ljudski organizam, iako će njemu ili njoj trebati mjeseci, pa čak i godine da aktualizira prirodne sposobnosti za razumjeti i donositi slobodne izbore, prirodne sposobnosti koje su već prisutne (iako u radikalnom, tj. korijenskom obliku) od početka. Stoga nema smisla reći da su ljudski organizmi nastali u jednom trenutku, ali da je osoba - vi ili ja - nastala kasnije. Uništiti ljudske organizme koji ste vi ili ja čak i u ranoj fazi ili naše živote značilo bi ubiti vas ili mene.” (Lee i George, 2005:44)

4. Priziv savjesti

Kao i termin pobačaj, važno je objasniti i termin priziva savjesti. Bošković i Spevan definiraju ga ovako:

„Priziv savjesti definiran je kao temeljna ljudska sloboda, a njegov sadržaj uređen je zakonom i na zakonu utemeljenim sudskim ili upravnim odlukama. Priziv savjesti dozvoljeni je čin neposlušnosti zakonu koji se opravdava sukobom između zakonskih odrednica te dubokih osobnih, vjerskih, moralnih, filozofskih ili političkih uvjerenja osobe koja treba izvršiti određenu radnju. Priziv savjesti proizašao je iz temeljnog ljudskog prava na slobodu mišljenja, savjesti i religijskog ili drugog uvjerenja, te prava na autonomiju, identitet, privatnost i dostojanstvo osobe.” (Bošković i Spevan, 2021: 35-36).

Čizmić pruža sličnu definiciju, proširujući je s pravnim gledištem na instituciju priziva savjesti:

„Dakle, priziv savjesti bio bi pravo i odluka pojedinca da izvrši ili odbije izvršiti neku radnju, suprotno zakonu, propisu ili nekoj drugoj odredbi, jer bi se njezino izvršenje protivilo etičkim, moralnim ili vjerskim uvjerenjima – točnije savjesti te osobe. Priziv bi savjesti trebao biti osobno opravdanje (osnova opravdanja) prizivaču u nepostupanju, nesudjelovanju, neprihvatanju mogućih raznih profesionalnih zahvata, poslova, načina djelovanja i sl. Pravo na priziv savjesti proizlazi iz slobode savjesti, koja je zajamčena člankom 18. Opće deklaracije o pravima čovjeka. U čl. 47. Ustava Republike Hrvatske (Narodne novine, pročišćeni tekst, broj 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14, dalje – Ustav RH), izrijekom se spominje i jamči pravo na priziv savjesti (protiv vojne službe). Implementiranje prava na priziv savjesti u ustavni zakon svake države najsigurniji je način zaštite života, savjesti i dostojanstva ljudskog bića na individualnoj i institucijskoj razini.” (Čizmić, 2016: 754).

4.1. Povijesni pregled priziva savjesti

Čizmić (2016) tvrdi kako su, povijesno gledano, različiti pravni sustavi na različite načine priznavali pravo na priziv savjesti. Konflikt između zakona i savjesti pojedinaca, posebice u vezi vojne obveze i medijskog izvještavanja, bio je prepoznat u povijesti, a rješavao se putem pozivanja na klauzulu savjesti ili priziv savjesti. Pojam savjest ima svoje korijene u antičko-kršćanskoj tradiciji, a prvi primjeri priziva savjesti nalaze se u antičkoj drami "Antigona" i biblijskoj knjizi

Makabejaca. Različiti teolozi i filozofi su tumačili savjest na različite načine tijekom povijesti. U modernom dobu, nakon Nirnberških procesa i uspostave moderne doktrine ljudskih prava, priziv savjesti je priznat kao ljudsko pravo. Međunarodni i nacionalni pravni akti, kao i profesionalni i etički strukovni kodeksi, priznaju pravo na priziv savjesti. Međutim, javna osuda ili stigmatizacija prizivača mogu još uvijek biti prisutni ovisno o društvenim stavovima. Posebno pitanje priziva savjesti pojavljuje se u kontekstu vojne obveze. Iako pravo na priziv savjesti proizlazi iz prava na slobodu savjesti, postoje situacije u kojima pravni poredak ne priznaje legitimnost prigovora savjesti. Jehovini svjedoci su primjer vjerske skupine koja je suočena s kaznama zbog odbijanja vojne službe. Europski sud za ljudska prava je tek 2000. godine priznao pravo na priziv savjesti u tom kontekstu.

Čizmić (2016) također spominje pojam priziva savjesti u vezi s medicinskim radnicima, a praksa polaganja Zakletve Hipokrata seže u daleku povijest, iako je preciznija definicija pojma priziva savjesti razvijena u novije vrijeme.

4.2. Priziv savjesti u pravnim okvirima

Prema Čizmiću (2016) institut "priziva savjesti" štiti građanske slobode pojedinaca u vezi s izborom u skladu s njihovom savjesti. Pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti uključuje slobodu promjene vjeroispovijesti ili uvjerenja te slobodu iskazivanja vjere ili uvjerenja javno ili privatno putem poučavanja, bogoslužja, praktične vjeroispovijesti i obreda. Sloboda manifestiranja vjere ili uvjerenja ima određena ograničenja propisana zakonom koja su nužna za javnu sigurnost, zaštitu javnog poretka, zdravlja, morala ili zaštitu prava i sloboda drugih.

Pravo na priziv savjesti se često veže uz medicinu, služenje vojnog roka i nošenje/uporabu oružja. U vojnoj obvezi, građani koji zbog svojih vjerskih ili moralnih uvjerenja nisu spremni obavljati vojničke dužnosti u oružanim snagama mogu imati priziv savjesti. U tom slučaju, oni su obvezni izvršavati druge dužnosti koje zakon određuje. U medicinskom kontekstu, institut "priziva savjesti" omogućuje zdravstvenim radnicima da odbiju sudjelovati u postupcima i zahvatima koji su suprotni njihovoj savjesti, poput pobačaja, kontracepcije, sterilizacije, eutanazije itd.

Iako se pravo na priziv savjesti najčešće odnosi na vojnu službu i medicinske radnike, također se

može primijeniti i u drugim područjima. Na primjer, novinar može odbiti pisati tekst koji nije u skladu s njegovim uvjerenjima, trgovci mogu uložiti priziv savjesti zbog prodaje neetičnih proizvoda, a vjerski ispovjednici mogu se pozvati na priziv savjesti u obavljanju svojih duhovnih poslova.

Autor navodi jedan poznat primjer priziva na savjest: “Europski sud za ljudska prava je, primjerice, u predmetu *Eveida i dr. protiv Ujedinjenog Kraljevstva* 2013. godine zauzeo stajalište da matičari ne bi imali pravo na priziv savjesti protiv obveze da sudjeluju u sklapanju tzv. „istospolnog braka“. (Čizmić, 2016: 764).

Prema Hrabar (2015) Priziv savjesti je povezan s demokratskim pravom na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti, što je zajamčeno mnogim međunarodnim dokumentima, uključujući Opću deklaraciju o pravima čovjeka, Europsku konvenciju o ljudskim pravima i Povelju temeljnih prava Europske unije. “Spomenuta Povelja kao noviji dokument pravo na priziv savjesti navodi u vezi s pravom na izražavanje mišljenja. Određuje se: Članak 10. Sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti

1. Svatko ima pravo na slobodu mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti. Ovo pravo uključuje slobodu promjene vjeroispovijesti ili uvjerenja te slobodu, pojedinačno ili u zajednici s drugima, javno ili privatno, iskazivanja vjeroispovijesti ili uvjerenja bogoslužjem, poučavanjem, običajima i obredima.

2. Priznaje se pravo na prigovor savjesti, u skladu s nacionalnim zakonima koji uređuju ostvarivanje tog prava.” (Hrabar, 2015: 817)

U pravnom smislu Šegvić (2007) prigovor savjesti, predstavlja kao otpor pravnoj normi ili političkom djelovanju, sve više se smatra bitnim kriterijem za ocjenu kvalitete pravnog sustava iz pravne teorije i etičkog aspekta. Prigovor savjesti je moralno pravo pojedinca koje proizlazi iz osjećaja dužnosti i sukoba između pravne norme i moralnog suda. Dok pravna sankcija djeluje izvana, moralna sankcija je autentična i dolazi iznutra, kada pojedinac postupi protivno svojoj moralnoj dužnosti. Prigovor savjesti je prirodno moralno pravo koje se suprotstavlja pozitivno-pravnim normama. Ljudska savjest je vrednovana kao međunarodno-pravno zaštićeno ljudsko pravo. Pravo na slobodu savjesti je univerzalno i neutralno pravo koje ne smije ovisiti o subjektivnoj ocjeni donositelja pravnih normi ili političkih odluka. Međunarodna zajednica

priznaje postojanje univerzalnih moralnih ljudskih prava, uključujući pravo na slobodu savjesti, na temelju međunarodnog konsenzusa i normativne suglasnosti.

4.3. Priziv savjesti u medicini

Iako priziv savjesti ne obuhvaća jedino medicinsku struku, najčešće u javnosti o toj temi možemo čuti u medicinskom kontekstu. Vode se česte rasprave trebaju li liječnici, medicinske sestre, ljekarnici i sl. imati pravo na priziv savjesti, te je li to zapravo ugroza zdravlja i uskraćivanje zdravstvene skrbi.

Savjest je u bliskom zajedništvu s medicinskom strukom. Liječnici u Hrvatskoj i u svijetu, prisežu Hipokratovu zakletvu i time se obvezuju na savjesno djelovanje u svome poslu. Nelogično je zatim da se liječnička savjest pri njegovu radu treba zanemariti, ako je već prisegnuo na savjesnost i ostalo.

Čizmić (2016) tvrdi da iako se može činiti nepravednim dopustiti priziv savjesti u zdravstvenoj struci koja se temelji na brizi o ljudskom zdravlju, važno je zapamtiti da i zdravstveni radnici imaju svoja prava. Jedno od tih prava je pravo na priziv savjesti. Zdravstveni radnik ima pravo odbiti provođenje određenih postupaka, poput dijagnostike, liječenja i rehabilitacije pacijenta, zbog svojih etičkih, vjerskih ili moralnih uvjerenja, pod uvjetom da to ne krši pravila struke i da ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje ili ugrožava život pacijenta. Zdravstveni radnik mora pravodobno obavijestiti pacijenta o svojoj odluci i uputiti ga drugom zdravstvenom radniku iste struke. Priziv savjesti liječnika je kontroverzna i paradoksalna odrednica, ali istovremeno je nužno načelo koje ima svoje opravdanje.

Hrabar (2015) ističe kako priziv savjesti omogućuje pojedincima da legitimno postupaju ili propuste postupati protivno zakonu koji nalaže određeno ponašanje suprotno njihovoj savjesti. Parlamentarna skupština Vijeća Europe je donijela rezoluciju koja balansira priziv savjesti u zdravstvenoj zaštiti, posebno u vezi s pobačajem, kako bi se osigurala pravovremena zdravstvena skrb ženama. U Republici Hrvatskoj, određeni članci relevantnih propisa, poput Ustava i zakona o liječništvu, omogućuju liječnicima da izjave priziv savjesti, ali samo u određenim situacijama koje ne ugrožavaju život žene. Slično, sestrinstvo i medicinska pomognuta oplodnja također priznaju

pravo na priziv savjesti. Kodeks medicinske etike i deontologije Hrvatskog liječničkog zbora također regulira priziv savjesti liječnika, uz uvjet da ne uzrokuje trajne posljedice za zdravlje pacijenta.

„Značajno je utvrditi kada je priziv savjesti prihvatljiv. Kada se suoče i sukobljavaju liječnikovo pravo na priziv savjesti s njegovom profesionalnom obavezom prema dobrobiti pacijenta/ice, priziv savjesti je prihvatljiv samo onda kada je autentičan i kada će netko drugi na vrijeme i kvalificirano ispuniti profesionalnu dužnost prema pacijentu/ici. Je li priziv savjesti autentičan nije uvijek lako utvrditi. Ipak, najprije bi trebalo utvrditi: a) u kojoj su mjeri vrijednosti na koje se prizivač poziva postojana komponenta prizivačevog identiteta. Primjerice, ako se prizivač poziva na vjerski razlog, trebalo bi ispitati kakav je on zapravo vjernik i živi li inače svoju vjeru (je li inače moralna osoba, ide li na nedjeljnu misu, ispovijeda li se, je li u crkvenom braku, je li razveden, ima li više sukcesivnih brakova, ima li izvanbračnu vezu, koliko ima djece, daje li doprinose Crkvi, radi li u vjerskim udrugama, kako dugo ima uvjerenja koja ga sada navode na priziv savjesti - od upisa na medicinu, od početka ili završetka specijalizacije, oduvijek, odnedavno, nije li korumpiran i sl.); b) kako i koliko bi činjenje protivno savjesti utjecalo na integritet prizivača kao osobe - bi li iskusio krivnju, sram ili gubitak samopoštovanja ili drugu nepodnošljivu emociju; c) ima li prizivač potpun uvid u medicinski problem o kojem zauzima stav, je li isti utemeljen na stručnim i znanstvenim činjenicama ili na osobnim stavovima, predrasudama i interpretacijama i jesu li s aspekta profesionalnih dužnosti razmotrene implikacije odbijanja za pacijente i društvo; d) je li priziv savjesti genuin ili je imitacija postupaka drugih u radnom okruženju, ili samoobrana od društvene stigmatizacije, ili rezultat pritiska nadređenih ili okruženja.” (Čizmić, 2016: 769).

Šegvić (2007) smatra raspravu o legitimnosti prigovora savjesti neizbježnom i važnom za postaviti nekoliko općih stajališta. Prvo, treba prepoznati da je prioritet u globalnom društvu zadovoljavanje temeljnih ljudskih duhovnih potreba (afirmacija ljudskog dostojanstva). Također, treba podržati individualističku moralnost koja je u skladu s humanističkim vrijednostima. Međutim, postoje situacije u kojima su prava pojedinca ograničena kako bi se zaštitila prava drugih. U raspravi o legitimnosti prigovora savjesti, važno je uzeti u obzir odnos pojedinca i državne vlasti. Kada se pojedinčeva savjest sukobi s pravnom normom, pojedinac mora postupati prema svojoj savjesti. Prigovor savjesti je opravdan i prihvatljiv ako se temelji na moralnim principima pojedinca, a ne na osobnim interesima ili političkoj vjernosti. Međutim, ako prigovor savjesti ugrožava nacionalnu sigurnost ili jedinstvo pravnog sustava, odgovornost snose upravljači koji su zloupotrijebili vlast. Legalnost prigovora savjesti mora se promatrati u kontekstu moralnog značaja razloga za činjenje

ili nečinjenje, jer pravne obveze same po sebi nisu dovoljan razlog za postupanje. Za ocjenu i tumačenje legitimnosti prigovora savjesti koriste se univerzalno priznati međunarodnopravni principi koji se primjenjuju na odnose između država i pojedinaca, kao što su princip jednakosti, načelo samoodređenja, pravo na samoobranu i princip pravednosti.

Nakon definiranja pojma pobačaj i priziv savjesti, za daljnje povezivanje teorijskog pregleda i metodologije, važno je definirati sljedeće pojmove: agenda setting, framing teorija i senzacionalizam. Ta tri medijska pojma važna su za shvaćanje medijskog izvještavanja i kako ono može utjecati na formiranje naših mišljenja i zauzimanje određenih stajališta po pitanju specifičnih pojava u društvu.

5. Agenda setting

Vozab i Peruško (2018) ističu kako prema teoriji postavljanja agende, mediji imaju ključnu ulogu u usmjeravanju pažnje građana i sugeriranju o čemu bi trebali razmišljati. Postoji snažna povezanost između naglaska koji mediji stavljaju na određena pitanja i važnosti koju javnost pridaje tim pitanjima. Mediji, kroz proces postavljanja dnevnog reda, utječu na to što će biti prioritetno i relevantno u javnom diskursu, sugerirajući građanima o čemu bi trebali razmišljati. Analizom sadržaja medija koji su praćeni od strane publike, proučava se medijska agenda, dok se istaknutost određene teme procjenjuje na temelju mjere njezinog praćenja, koliko je učestala i koliko traje, te važnosti koju joj mediji pridaju.

„Uključujemo studije o postavljanju medijskih agendi, postavljanju javnih agendi i postavljanju političkih agendi, a teoretske međuodnose između ove tri vrste istraživanja nazivamo procesom postavljanja agende. Postavljanje medijske agende uključuje one studije koje konceptualiziraju agendu vijesti masovnih medija kao glavnu zavisnu varijablu studije. Postavljanje javnog programa uključuje one studije koje konceptualiziraju relativnu važnost pitanja za članove javnosti kao glavnu zavisnu varijablu studije. Postavljanje agende politike uključuje one studije koje konceptualiziraju problematiku agende vladinih tijela ili izabranih dužnosnika kao glavnu zavisnu varijablu studije... Međutim, sve studije o postavljanju agende dijele očitu zabrinutost u vezi s relativnom važnošću javnih pitanja i manje očitu zabrinutost u vezi s općim funkcioniranjem javnog mnijenja u demokraciji. U konačnici, istraživanje procesa postavljanja agende nastoji ponuditi jedno objašnjenje kako se društvene promjene događaju u modernom društvu.” (Rogers i dr.: 69)

Dearing i Rogers (1996) tvrde kako su Robert E. Park i Walter Lippman jedni od začetnika pojma “agenda setting teorija” iako ga nisu tako nazvali, nego samo opisali njegovo djelovanje. Teoriji ime službeno dodjeljuju teoretičari McCombs i Shaw. Park je primijetio kako se svakodnevno snime, obrade i analiziraju mnogi događaji, no glavni urednici ne objavljuju sve, jako puno informacija ne bude objavljeno i priča ispričano. Odabire se koje su priče bitnije i zanimljivije. Park je prepoznao koji problemi postaju javni, a koji ne. Lippman je uočio povezanost masovnih medija sa događajima koji se zbivaju u svijetu i sa našim shvaćanjem tih događaja.

McCombs (2002) opisao je rezultate jedne ankete koja je tražila odgovor na pitanje: “Koji je najvažniji problem s kojim se trenutno država suočava?”. Rezultati su pokazali kako je stav javnosti

o najvažnijem problemu društva reflektiran od objava, televizijskih priloga, novinskih članaka i sl. koje su mediji objavljivala unazad zadnjih mjesec dana.

6. Framing teorija

Za razumijevanje utjecaja medija na društvo važno je definirati framing teoriju, također važno je i za shvaćanje ove analize.

„Teorija uokvirivanja tvrdi da novinsko interpretiranje problema - zašto i kako su nastala, zašto su važni i prikladni načini suočavanja s njima – je sposobno utjecati na razumijevanje političke stvarnosti članova publike (ne utječući samo na to o čemu treba misliti- što predstavlja agenda setting, već i što misliti o tome).” (Blumler 2015,:428)

Prema Schaufele i Tewksbury (2007) framing sugerira da način na koji se jedno pitanje prikazuje u vijestima može utjecati na razumijevanje publike. Podrijetlo ima u psihologiji i sociologiji. U psihologiji, eksperimenti Kahnamana i Tverskog pokazali su kako različite prezentacije identičnih scenarija utječu na izbore. Framing djeluje na makro i mikro razinama. Na makro razini radi se o prezentiranju informacija koje odgovaraju shemama publike. Novinari ne koriste framing kako bi zavarali, već kako bi pojednostavili kompleksne probleme zbog ograničenja medija. Na makro razini, istražuje se kako ljudi koriste informacije i značajke kako bi oblikovali njihovo javno mišljenje.

Vasterman i dr. (2004.) objašnjavaju teoriju uokvirivanja na primjeru katastrofe ili nekog rizičnog događaja, kako u tom slučaju djeluju mediji i različiti društveni akteri. Cilj im je utvrditi problem, pružiti interpretaciju, moralnu ocjenu i preporuke za rješenje. Mediji igraju ključnu ulogu u postavljanju prioriteta tema i oblikovanju okvira, povezujući pojedinačne događaje u šire narativne strukture. Strukturiranje vijesti može biti ravnotežno ili dramatizirano, ovisno o kontekstu. Uloga medija kao postavljača okvira ovisi o njihovom položaju u procesu pojačavanja; ponekad prate društvene aktere ili vladu, dok u drugim situacijama sami stvaraju medijske pompe.

7. Senzacionalističko izvještavanje

Senzacionalizam u novinarstvu dovodi do širenja lažnih informacija, povrede privatnosti i općenito narušava cjelokupnu etiku novinarstva. Za prepoznavanje senzacionalizma u priložima internetskih portala korištene su sljedeće smjernice koje su u okviru Kodeksa časti hrvatskih novinara i ostalih hrvatskih i međunarodnih etičkih kodeksa:

Izvještavanje o manje važnim temama

Novinari često koriste senzacionalističke informacije vezane za privatni život poznatih osoba kako bi privukli pažnju čitatelja. Takve informacije su često bazirane na tračevima, glasinama i skandalima, bez ozbiljne analize događaja. Ove vijesti su često popraćene bombastičnim prikazom i neprovjerenim izvorima.

Narušavanje privatnosti

Iako bi privatni život trebao biti zaštićen, novinari često pišu o obiteljskim problemima i nesuglasticama javnih osoba, što se smatra neetičnim. Ove vijesti sadrže privatne informacije koje nisu od javnog interesa i mogu povrijediti ugled i dostojanstvo pojedinca.

Narušavanje ugleda u društvu

Svaka osoba ima pravo na poštovanje i dostojanstvo. Novinari bi trebali poštovati ovo pravo i izbjegavati širenje neistinitih informacija koje mogu narušiti ugled osobe. Nepažljivo izvještavanje može uzrokovati nelagodu, sram i pritisak u društvu.

Izvještavanje o tragedijama

Kod izvještavanja o tragičnim događajima, kao što su nesreće ili bolesti, novinari bi trebali biti osjetljivi prema dostojanstvu sudionika. Detaljni opisi i uznemirujuće slike mogu izazvati dodatnu traumu, poznatu kao sekundarna viktimizacija.

Ratno izvještavanje

Ratno novinarstvo je izazovno jer zahtijeva preciznost i neutralnost. Novinari bi trebali koristiti provjerene činjenice, izbjegavati manipulaciju sadržajem i ne prikazivati mučne detalje. Odgovornost novinara je važna za mirno rješenje sukoba.

Izvještavanje o djeci

Djeca su osjetljiva tema, stoga novinari ne bi smjeli otkrivati njihov identitet ni objavljivati jasne slike. Fokus treba biti na problemima s kojima se dijete suočava, a ne na samom djetetu. (Medijska pismenost)

8. Metodologija

Metoda koja se koristila prilikom ovog istraživanja je kvalitativno-kvantitativna metoda analize sadržaja internetskih portala. Kao uzorak analizirani su prilozi sljedećih internetskih portala: Indeks.hr, Večernji list, 24sata, Dnevnik.hr, Tportal.hr, Nacional.hr, N1info.hr i Narod.hr. Također, prethodno se iniciralo i analiziranje priloga s portala Telegram.hr i Jutarnji.hr, no zbog velikog proja priloga koji zahtijevaju pretplatu kako bi bili dostupni, prilozi s tih portala neće ulaziti u jedinicu analize. Sveukupna jedinica analize je 565 članaka koji su određeni pretraživanjem ključnih riječi: Mirela Čavajda i priziv savjesti. Tematika istraživanja je pobačaj i priziv savjesti, točnije određena medijski izrazito popraćena priča koja je podijelila javnost, Mirela Čavajda htjela je izvršiti pobačaj na zahtjev u visokom stupnju trudnoće zbog malformacije fetusa. Priziv na savjest liječnika, koji nisu željeli obaviti zahvat uzrok je medijske pobune i samim time podjele društva na za i protiv. Cilj istraživanja je analizirati kako su navedeni portali izvještavali o spomenutoj temi, jesu li pristrani, podliježu li senzacionalizmu i općenito neprofesionalnom izvještavanju te kolika je brojčana razlika u objavljenim priložima vezanih uz ovu temu. Sadržaj će se analizirati u intervalu od 14 dana, od 5. svibnja 2022. do 19. svibnja 2022. Ovaj period je određen za istraživanje jer je tada tema bila najaktualnija. Prije provođenja analize postavljene su sljedeće hipoteze:

H1- Index.hr objavio je najviše priloga vezano na temu u usporedbi s ostalim izabranim portalima.

H2- Pojedini internetski portali objavlivali su većinski priloge pozitivnog stava prema pobačaju i negativnog prema prizivu savjesti

H3- Hrvatski internetski portali neprofesionalno izvještavaju o pobačaju i prizivu savjesti.

H4- U izvještavanju pojedinih internetskih portala o pobačaju i prizivu savjesti može se uočiti postavljanje dnevnog reda (*agenda setting*), kao i uokvirivanje (*framing*).

Za ovo istraživanje korištena je metoda analize sadržaja koja je prema Lamza Posavec (2011) postupak proučavanja i razlučivanja verbalnog ili neverbalnog materijala kako bi se uočile njegove karakteristike i poruke. Ova metoda spada u desk-metode i slična je drugim metodama te skupine. Desk-istraživanja, uključujući analizu sadržaja, provode se "za stolom" putem analize već

zabilježenih podataka prema istraživačevim kriterijima i ciljevima istraživanja. Kao ciljeve analize sadržaja autorica navodi istraživanje osobina: sadržaja, autora i publike.

„... kako bi se naznačilo da se u analizi sadržaja umjetnička djela, slike, karte, zvukovi, znakovi, simboli, pa čak i numerički zapisi mogu uključiti kao podaci - to jest mogu se smatrati tekstovima - pod uvjetom da govore nekome o fenomenima izvan onoga što se može osjetiti ili promatrati. Ključna razlika između teksta i onoga što druge istraživačke metode uzimaju kao svoju polaznu točku je da tekst nekome nešto znači, da ga je netko proizveo da bi imao značenja za nekoga drugoga, te se stoga ta značenja ne smiju zanemariti i ne smiju narušiti zašto tekst uopće postoji. Tekst - čitanje teksta, uporaba teksta unutar društvenog konteksta i analiza teksta - služi kao zgodna metafora u analizi sadržaja.” (Krippendorff, 2018: 24-25)

U ovoj analizi sadržaja koristit će se sljedeći segmenti:

- *Brojnost priloga*
- *Konotacija priloga*
- *Senzacionalizam*
- *Primjeri senzacionalističkog izvještavanja u slučaju Mirela Čavajda*
- *Autor priloga*
- *Broj komentara*
- *Ključne osobe*

9. Rezultati istraživanja

9.1. Brojnost priloga

Tablica 1. Broj priloga o pobačaju i prizivu savjesti i pojedinim internetskim portalima

Indeks.hr	129
24sata.hr	86
Večernji.hr	85
Tportal.hr	73
Narod.hr	65
Nacional.hr	64
Dnevnik.hr	44
N1info.hr	19

Iz prikazane tablice može se zaključiti kako je brojčana vrijednost priloga o temi pobačaja i priziva savjesti u periodu javnog istupa Mirele Čavajde, najviša u izvještavanju Indeks.hr i to čak s brojkom od 129 priloga. Nakon slijedi 24sata sa objavljenih 86 priloga, podjednako je objavio i Večernji.hr, 85 priloga. Zatim Tportal.hr 73. Podjednak broj objavljenih priloga imali su i Narod.hr sa 65 priloga i Nacional.hr sa 64 priloga. Dnevnik.hr objavio je 44 priloga na istu temu. Najmanja brojčana vrijednost priloga, znatno manja od Indexa.hr, imao je N1info.hr s 19 priloga. Prosječna vrijednost objavljenih priloga o ovoj temi je približno 71. Iznadprosječan broj objavljenih priloga imaju Index.hr, Večernji.hr, 24sata.hr i Tportal.hr.

9.2. Konotacija priloga

U ovom segmentu analize vrednovana je konotacija priloga o pobačaju i prizivu savjesti. Prilog je definiran kao pozitivan u slučaju da pozitivno govori o pobačaju (zagovara, potiče i opravdava) i negativno o prizivu savjesti (negira priziv savjesti kao ljudsko pravo i zalaže se za njegovo ukidanje). Zatim negativno je definiran ako negativno govori o pobačaju i brani instituciju priziva savjesti, a neutralno su definirani prilozi koji nepristrano i čisto informativno izvještavaju o spomenutim temama.

Tablica 2. Konotacija priloga o pobačaju i prizivu savjesti

Internetski portali	Pozitivno	Negativno	Neutralno
Index.hr	89	13	27
24.sata.hr	67	7	12
Večernji.hr	58	13	14
Tportal.hr	51	10	12
Narod.hr	1	52	12
Dnevnik.hr	31	6	7
Nacional.hr	49	7	8
N1info.hr	14	2	3

Od 565 objavljenih priloga 360 ima pozitivnu konotaciju prema pobačaju i negativnu prema prizivu savjesti, što iznosi približno 64%. Negativni stav prema pobačaju i pozitivan prema prizivu savjesti ima 110 priloga, odnosno približno 19%, dok neutralan stav zauzima 95 članaka, tj. približno 17%. Iz priloženih podataka jasno je kako hrvatski internetski portali zauzimaju stav o određenim temama i izvještavaju jednostrano.

Također važno je iznijeti i sljedeće podatke: prosječan broj pozitivnih priloga iznosi 45, negativnih približno 18, a neutralnih približno 12. Prosjek pozitivnih članaka prelazi Indeks.hr, 24sata.hr, Večernji.hr, Tportal.hr i Nacional.hr. Dok prosjek negativnih priloga prelazi jedino Narod.hr.

9.3. Senzacionalizam

U ovoj analizi sadržaja analizirao se segment senzacionalističkog izvještavanja. Uziman je u obzir naslov priloga, zajedno s cjelokupnim sadržajem priloga te fotografijama objavljenim u članku ili u naslovu članka.

Tablica 3. Broj senzacionalističkih priloga pojedinih hrvatskih internetskih portala o pobačaju i prizivu savjesti

Indeks.hr	30
24sata.hr	9
Večernji.hr	2
Nacional.hr	3
Narod.hr	19
Tportal.hr	1
Dnevnik.hr	3
N1info.hr	1

Prema analizi, najveći broj senzacionalističkih priloga objavio je Indeks.hr i zatim Narod.hr. Od ukupnog broja objavljenih članka Indexa.hr, senzacionalistički je napisano približno 23%, dok je narod.hr objavio 20% senzacionalističkih priloga. Postotak od približno 11% senzacionalističkih članaka na temu pobačaja i priziva savjesti ima 24sata.hr, a Dnevnik.hr 7%, zatim slijedi Nacional.hr 5%. Večernji.hr senzacionalistički je objavljivao u 2% slučajeva, N1info.hr u 5%, a Tportal.hr u 1%. Od ukupnog broja objavljenih priloga, njih 68 je senzacionalistički napisano, odnosno 12%.

9.3.1. Primjeri senzacionalističkog izvještavanja u slučaju Mirela Čavajda

Na sljedeća tri primjera prikazat će se priloge koji su po svom, naslovu, sadržaju ili objavljenim fotografijama, neetičke naravi, što doprinosi senzacionalističkom načinu izvještavanja u medijima. Prikazat ćemo do kakvih je povreda etičkih kodeksa došlo.

Primjer 1. *Besramni Vili: Mogla je tražiti svoje pravo u bilo kojoj bolnici, dobila bi ga bez odvjatnice- 24sata.hr*

Ovim naslovom priloga s portala 24sata.hr prekršeno je i Načelo VI: Poštivanje privatnosti i ljudskog dostojanstva iz UNESCO- vih međunarodnih načela profesionalne etike u novinarstvu koje glasi: “Sastavni dio novinarskih profesionalnih standard jeste poštivanje prava pojedinca na privatnost i ljudsko dostojanstvo, u suglasnosti sa odredbama međunarodnih i nacionalnih zakona koji štite pravo i ugled drugih osoba, i zabranjuju klevetu, ocrnjivanje, kaljanje ugleda i blaćenje profesionalne etike u novinarstvu.”

Nije se pridržavao ni članak 7, stavak 1 Zakona o medijima koji kaže: „Svaka osoba ima pravo na zaštitu privatnosti, dostojanstva, ugleda i časti.“

Primjer 2.

Slika 6. Naslov priloga s internetskog portala 24sata

Ova naslovna fotografija priloga krši točku 15. Kodeksa časti hrvatskih novinara: „Posebna se pozornost, obazrivost i odgovornost zahtijeva pri izvještavanju o samoubojstvima, nesrećama, osobnim tragedijama, bolestima, smrtnim slučajevima i nasilnim djelima. Novinar treba izbjegavati intervjuiranje i prikazivanje osoba koje su izravno ili neizravno pogođene tim događajima, osim kada je riječ o iznimnom javnom interesu. U tom je slučaju novinar dužan voditi računa o časti, ugledu i dostojanstvu osoba o kojima izvještava.“. Usred osobne tragedije Mirele Čavajde, portal objavljuje ovakvu fotografiju koja nije nimalo obazriva niti dostojanstvena tadašnjem slučaju i problematici o kojoj se govorilo.

Primjer 3. Prosvjedi za prava žena diljem Hrvatske su pljuska u lice katolibanima i Berošu

Bilo je pomalo tužno gledati skupinu od pet-deset katoličkih fanatika koja se danas pojavila na skupu za prava žena na Trgu bana Jelačića i pokušavala širiti svoju izopačenu propagandu. Među njima je bio i kontroverzni vjeroučitelj Ivan Pokupec, a svi zajedno su one malobrojne ljude koji su obraćali pažnju na njih navodno pokušavali uvjeriti da je pobačaj ubojstvo i da se pokaju kako ih Bog ne bi kaznio.

Naravno, njihov pravi cilj bilo je privlačenje medijske pažnje, ali im to baš i nije uspijevalo. Ljudi koji su danas došli u Zagreb prosvjedovati znali su da se danas u Hrvatskoj suočavamo s mnogo opasnijim neprijateljima od šačice uličnih egzibicionista.

Prethodni naslov i ulomak članka iz rubrike “vijesti” s portala Index.hr vrijeđa jednu cijelu skupinu na vjerskoj razini te time krši točku 13. Kodeksa časti hrvatskih novinara koja glasi: “Novinari u svom djelovanju poštuju, štite i promiču temeljna ljudska prava i slobode, a osobito načelo jednakosti svih građana. Posebna se odgovornost očekuje kad se izvještava ili komentira prava, potrebe, probleme i zahtjeve manjinskih društvenih skupina. Informaciju o rasi, boji kože, vjerskoj ili nacionalnoj pripadnosti, životnoj dobi, spolu, seksualnoj orijentaciji, rodnom izražavanju, bilo kojoj fizičkoj ili mentalnoj osobini ili bolesti, bračnom stanju, životnom stilu, društvenom položaju, imovinskom statusu ili razini obrazovanja novinar navodi samo ako je ona izrazito relevantna u kontekstu u kojem se iznosi. Nedopustivo je koristiti stereotipe, pejorativne izraze, ponižavajuće prikazivanje, kao i svaki drugi oblik izravnog ili neizravnog poticanja ili podržavanja

diskriminacije.”

Također krši i 6. načelo UNESCOVIH Međunarodnih načela profesionalne etike u novinarstvu koji glasi: “...sastavni dio novinarskih profesionalnih standarda poštivanje prava pojedinca na privatnost i ljudsko dostojanstvo, u suglasnosti sa odredbama međunarodnih i nacionalnih zakona koji štite pravo i ugled drugih osoba, i zabranjuju klevetu, ocrnjivanje, kaljanje ugleda i blaćenje.”

9.4. Autor priloga

Ovim segmentom analizira se kategorija autor članaka što je važno za definiranje senzacionalizma i neprofesionalnog izvještavanja jer se često autor krije iza potpisa redakcije ili inicijala kako bi izbjegao odgovornost za napisan prilog.

Prilog može biti potpisan autorovim punim imenom i prezimenom, inicijalima, Hina kao autor, internetski portal/redakcija ili podijeljeno autorstvo.

Tablica 4. Autor priloga internetskih portala o pobačaju i prizivu savjesti

	Ime i prezime autora	Inicijali autora	Redakcija	Hina	Redakcija/ ime i prezime	Redakcija/ inicijali	Hina / puno ime i prezime	Hina/ inicijali
Indeks.hr	16	0	65	35	12	0	0	0
N1info.hr	3	0	12	4	1	0	0	0
24sata.hr	67	0	7	11	0	0	0	0
Dnevnik.hr	0	15	16	6	0	7	0	0
Večernji.hr	21	0	36	19	9	0	0	0
Tportal.hr	32	15	0	0	0	0	26	0
Nacional.hr	6	0	1	0	0	42	0	16
Narod.hr	27	32	2	0	0	4	0	0

Od ukupnog broja objavljenih priloga, njih 565, 172 je potpisano punim imenom i prezimenom

autora, točnije 30%. Samo inicijalima potpisano je 62 priloga, tj. 11%. Hina kao autor članka bila je u 75 slučajeva, tj. 13%. Redakcija je potpisala 139 priloga, odnosno 25%, dok je zajedničko autorstvo redakcije i autora potpisanim imenom i prezimenom, imalo 22 članaka odnosno 4%. Redakcija i autor koji se potpisao inicijalima, potpisali su 53 priloga, što iznosi 10%. Hina i autor koji se predstavlja punim imenom i prezimenom potpisuju 26 priloga odnosno 5%, dok su Hina i autor koji se predstavlja inicijalima potpisani na 16 priloga tj. 3%.

Od navedenih podataka, u anonimno objavljene priloge mogu se uvrstiti prilozi čiji su autori potpisani: inicijalima, redakcijom, redakcijom i inicijalima i Hinom i inicijalima. Što bi činilo ukupno 48%.

9.5. Broj komentara

Ova varijabla pružila je pregled čitanosti pojedinih internetskih portala, analizirajući broj komentara. Tportal.hr, Nacional.hr i Dnevnik.hr ne pružaju mogućnost komentiranja objava.

Tablica 5. Broj komentara pojedinih internetskih portala o priložima o pobačaju i prizivu savjesti

24sata.hr	5259
Indeks.hr	4906
Večernji.hr	2479
Narod.hr	840
N1info.hr	30
Tportal.hr	/
Nacional.hr	/
Dnevnik.hr	/

Ovaj segment analize ne može dati točnu informaciju o broju čitanosti ili o broju čitatelja, budući

da pojedini portali u ovoj analizi ne pružaju mogućnost komentiranja, ali i ne može se jamčiti kako je svaki komentirani prilog i pročitao.

9.6. Ključne osobe

U analiziranim priložima kao izvor informacija i relevantnosti uzimale su se izjave određenih osoba. Svi analizirani portali objavljivali su većinski izjave Ante Čorušića, Vilija Beroša i Tomislava Tomaševića. Stavovi Ante Čorušića i Vilija Beroša bili su većinski negativno predstavljeni i kritizirani, a o njima se također nedostojanstveno izvještavalo. Pojedini internetski portali u svojim priložima kao glavni izvor informacija imali su većinski samo jednu osobu iz njezinog područja djelovanja. Tako je primjerice Index.hr stajališta ginekologinje Grujić uzimao kao jedini relevantni činjenični izvor iz područja medicine to jest ginekologije. Iz pravnog područja, stavovi Sandre Benčić bili su većinski izjavljivani u priložima Indeks.hr-a. Dok ostali internetski portali nisu u obzir uzimali izjave estradnih zvijezda, Indeks.hr i 24sata.hr kao jednu od ključnih osoba u izvještavanju o ovom slučaju, uzimali su stajališta Severine Vučković. Također ključne osobe u priložima o slučaju Mirela Čavajda bili su i Zoran Milanović, Andrej Plenković i Gordan Zlopaša.

10. Rasprava

U prvom segmentu analize sadržaja kojim je istraživana brojčanost priloga, došlo se do zaključka kako je Indeks.hr objavljivao najveći broj priloga u zadanom periodu analize. Time je potvrđena prva hipoteza koja pretpostavlja da je Indeks.hr objavljivao najveći broj priloga vezanih na temu u usporedbi sa ostalim izabranim portalima. Također Indeks.hr objavio je znatno više članaka od N1info.hr sa razlikom od čak 110 objavljenih priloga. No velika brojčana razlika vidi se čak i u broju priloga Indeks.hr i 24sata, koji je drugi po brojnosti objavljenih priloga u tablici 1. Prosječna vrijednost objavljenih priloga o ovoj temi je približno 71, a iznadprosječan broj objavljenih priloga imaju Index.hr, Večernji.hr, 24sata.hr i Tportal.hr što znači da je cilj tim portalima predstaviti ovaj problem javnosti kao relevantniji i prioritetniji u javnoj raspravi. Prema tome možemo zaključiti kako ono što mediji smatraju važnim za objaviti, društvo smatra važnim problemom i važnom tematikom kojom se treba baviti.

Za postavljanje dnevnog reda u medijima, potrebno je učestalo i dugotrajno objavljivati o određenom problemu, što je primjerice Index.hr učinio u vezi sa tematikom pobačaja kojeg je željela napraviti Mirela Čavajda. kako je portal objavio znatno više priloga od ostalih portala, može se dati zaključiti kako se ovdje jednim dijelom radi o agenda setting-u tj. o namjeri da se javnosti problem predstavi kako izuzetno važan, da o njemu treba raspravljati i da se trebaju poduzeti razne akcije kako političke, tako i društvene, kako bi se problem riješio.

Drugi segment analize sadržaja bila je i analiza konotacije objavljenih priloga u zadanom vremenskom razdoblju. Podatci iz tablice 2. potvrđuju drugu hipotezu koja pretpostavlja da su pojedini internetski portali većinski objavljivali članke pozitivne konotacije u vezi pobačaja i negativne u vezi priziva savjesti. Nakon definiranja pojma framing teorije, u šestom poglavlju ovog rada, možemo zaključiti kako veliki postotak priloga na hrvatskim internetskim portalima imaju pozitivan stav prema pobačaju i negativan prema prizivu savjesti, označava medijsko uokvirivanje slike o tim temama, točnije o određenom slučaju Mirele Čavajde. Mediji dakle sugeriraju kako misliti o tom slučaju, tj. oblikuju mišljenje javnosti pružajući im većinski informacije iz jednog kuta gledišta. Ali također mediji u tom slučaju govore i o čemu misliti, što se može zaključiti iz poglavlja "Agenda setting". Ovim zaključkom potvrđuje se četvrta hipoteza koja pretpostavlja da pojedini internetski portali postavljaju dnevni red kao što i uokviruju informaciju.

U sljedećoj kategoriji analize, istraživalo se autorstvo objavljenih priloga. Podatci iz tablice 4. prikazuju kako je podjednak postotak anonimnih i potpisanih objava. Medijska pismenost tvrdi, referirajući se na Malovića (2005) kako su standardi za profesionalno izvještavanje novinara: istinitost, točnost, nepristranost, odgovornost, uravnoteženost, transparentnost i sl., što potvrđuje treću hipotezu koja tvrdi da hrvatski internetski portali neprofesionalno izvještavaju o pobačaju i prizivu savjesti jer je iz prethodno prikazanih podataka zaključeno kako hrvatski internetski portali pristrano izvještavaju, prikazujući situaciju iz jednog kuta gledišta. Samim time netočno izvještavaju jer ne dobivamo pravu istinu, zatim podacima iz ovog segmenta, zaključuje se kako novinari anonimno izvještavaju i time izbjegavaju odgovornost. Također prisutan je i senzacionalizam u izvještavanju što je prikazano u tablici 3, ono nikako ne pridonosi istinitom i relevantnom izvještavanju.

Kategorija ključnih osoba spomenutih u objavljenim priložima također prikazuje pristranost, nepouzdanost te gubitak kredibiliteta u izvještavanju o pobačaju i prizivu savjesti, te samim time također potvrđuje treću hipotezu. To je tako zato jer je prethodno prikazano kako su mišljenja samo određenih osoba bila uvažavana u izvještavanju o slučaju Mirela Čavajda. Primjerice Indeks.hr u području medicine, isticao je većinski stavove ginekologinje Grujić. Korištenje samo jednog izvora ili nekoliko izvora koji dijele slične stavove može rezultirati pristranim izvještavanjem. Ako su ti izvori subjektivni ili imaju određeni interes u temi, informacije koje pružaju mogu biti iskrivljene ili nepotpune. Izostanak različitih perspektiva može ograničiti razumijevanje šire slike i stvarnog stanja stvari. Dobar novinarski pristup obično uključuje traženje i uključivanje različitih mišljenja kako bi se čitateljima pružila potpunija slika. Ako se stavovi temelje samo na jednom izvoru, postoji veći rizik od netočnih ili nepotpunih informacija. Raznolikost izvora može pomoći u potvrđivanju činjenica i smanjenju mogućnosti pogrešaka. Novinarstvo bi trebalo težiti objektivnosti i nepristranosti. Ako je izvještavanje previše usmjereno prema određenom stavu ili osobama, to može dovesti do gubitka povjerenja čitatelja u objektivnost izvještaja.

11. Zaključak

U teorijskom dijelu ovog rada definirani su pojmovi pobačaj i priziv savjesti. Pobačaj je sagledan iz medicinskog, pravnog i filozofskog aspekta. Medicinski aspekt pružio nam je pregled fetalnog razvoja, uznapredovanje medicine; u ovom slučaju konkretno razvitak medicinske tehnologije, 2D ultrazvuk naspram novog 4D ultrazvuka koji se danas gotovo svakodnevno koristi u medicinskim pregledima trudnica. Pravni aspekt dao nam je pregled kako je čin pobačaja reguliran zakonom te na što se točno odnose određeni pojmovi vezani uz zakonske regulative pobačaja. Zatim filozofski dio pružio je etičku sliku o činu pobačaja uz to koristeći argument “zlatnog pravila” i definirajući pojam ljudskosti te važnost poštivanja istog.

Pojam priziva savjesti obrađen je kroz prvotno definiranje, povijesni dio, dio koji govori o prizivu savjesti u medicini te objašnjenje pravne razine priziva savjesti. Povijesni pregled pruža objašnjenje odakle dolazi poriv za djelovanjem po vlastitoj savjesti, te kako čovjek oduvijek koristi svoju savjest kao putokaz u životu. Prvotni primjer priziva savjesti seže već iz starogrčkog razdoblja. Priziv savjesti u pravnim okvirima definiran je kao demokratsko temeljno ljudsko pravo koje se većinom koristi u vojnim i medicinskim zanimanjima, ali može se odnositi i na mnoga druga zanimanja. Pojam priziva savjesti u medicini je iznimno kontroverzna tema, ujedno i pokretač javne zainteresiranosti za slučaj Čavajda. Postavlja se pitanje je li liječnički priziv savjesti zakidanje žene za njena ljudska prava, ili je zakidanje liječnika za priziv savjesti kršenje njihovih ljudskih prava. U poglavlju koje govori o pravnom aspektu pobačaja rečeno je kako pravo na pobačaj ne postoji ni u jednom međunarodnom dokumentu niti konvenciji.

U metodološkom dijelu analizirali smo priloge osam hrvatskih internetskih portala o pobačaju i prizivu savjesti u slučaju Mirele Čavajde. Rezultati analize sadržaja prikazali su kako hrvatski internetski portali zauzimaju vlastiti stav o spomenutim temama, samim time su pristrani i neprofesionalni u svom prenošenju informacija javnosti. Takav je zaključak rezultata zato što se većim postotkom pisalo pozitivno o pobačaju, a negativno o prizivu savjesti, autori priloga podlijegali su senzacionalizmu pružajući netočne informacije, apelirali na emocije poput tuge i ljutnje. Nedostojanstveno su prikazivali glavne političke i medicinske stručnjake, a i samu Mirelu Čavajdu iznoseći najintimnije detalje o slučaju. Pojedini mediji, Indeks.hr, 24sata.hr, Večernji.hr, Tportal.hr, Dnevnik.hr i Nacional.hr zauzimali su uvelike negativan stav prema prizivu savjesti

liječnika, potičući pozitivan stav prema pobačaju. Narod.hr zauzimao je suprotno stajalište, dok je N1info.hr ostao donekle neutralnog stava.

Mediji nisu uvijek pouzdani, ali nisu ni čitatelji. Kao i novinar, tako i konzumer vijesti ima svoje obaveze. Labaš i Vizler (2005) tvrde kako su novinari samo prenositelji informacije te da bi upravo zbog toga primatelji informacija trebali sumnjati u njihove izvore, ali i u sebe same. Primatelj treba primiti medijske sadržaje etički i odgovorno, odbijati loše novinarstvo i zahtijevati profesionalno, jer se ipak nalazimo u pluralističkom društvu u kojemu je svakome dopušteno izraziti vlastito mišljenje.

12. Popis literature

1. Aramini, M. (2009). 'Uvod u bioetiku', Kršćanska sadašnjost
2. Barović, V. (2011). Objektivnost, novinarska etika i izvještavanje u kriznim situacijama. *Medijske studije*, 2 (3-4), 118-126. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/87882>
3. Blumler, J. G. (2015). Core Theories of Political Communication: Foundational and Freshly Minted. *Communication Theory* (1050-3293), 25(4), 426–438. <https://doi.org/10.1111/comt.12077>
4. Bok, S. (1974). Ethical Problems of Abortion. *The Hastings Center Studies*, 2(1), 33–52. doi:10.2307/3527499
5. Bošković, S., & Spevan, M. (2021). Priziv savjesti kod zdravstvenih djelatnika–osnovno ljudsko pravo?. *Sestrinski glasnik*, 26(1), 35-40.
6. Condic, M. L. (2013) When Does Human Life Begin? The Scientific Evidence and Terminology Revisited, 8 U. St. Thomas J.L. & Pub. Pol'y 44.
7. Čizmić, J. (2016). PRAVO ZDRAVSTVENIH RADNIKA NA „PRIZIV SAVJESTI“. *Zbornik Pravnog Fakulteta Sveučilišta U Rijeci*, 37(1), 753–786. Preuzeto od <https://hrcak.srce.hr/ojs/index.php/zpfsr/article/view/12832>
8. Dulčić, D. (2014). MASOVNI MEDIJI I POSTMODERNO DRUŠTVO. *Media, culture and public relations*, 5 (1), 87-97. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/122447>

9. Dearing, J. W., & Rogers, E. M. (1996). *Agenda-setting* (Vol. 6). Sage., ISO 690,
10. Hrabar, D. (2015). 'Pravo na pobačaj – pravne i nepravne dvojbe', *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu*, 65(6), str. 791-831. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/153012>
11. Ivanuš, Ž. (2021). NOVINARSKA ETIČNOST POD PRITISKOM INTERESNIH SKUPINA – ISKUSTVA HRVATSKIH NOVINARA. *Media, culture and public relations*, 12 (1), 73-90. <https://doi.org/10.32914/mcpr.12.1.4>
12. Jurčić, D. (2017). „Teorijske postavke o medijima – definicije, funkcije i utjecaj“, *Mostariensia: časopis za društvene i humanističke znanosti*, Vol. 21., No. 1, 127-136.
13. Knezović, K. i Maksimović, I. (2016). Manipulativna moć masovnih medija i etičke upitnosti njihova utjecaja na dijete. *Diacovensia*, 24 (4), 645-666. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/171269>
14. Krippendorff, K. (2018). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Sage publications.
15. Kurjak, A., et al. (2020). 'Kognitivni razvoj i inteligencija, duševno zdravlje i duševni poremećaji – imaju li antenatalno podrijetlo?', *Socijalna psihijatrija*, 48(4), str. 382-403. <https://doi.org/10.24869/spsih.2020.382>
16. Kurjak, A. (2000). ZNANOST I RELIGIJE O POČETKU ŽIVOTA. *Socijalna ekologija*,

9 (1-2), 105-112. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/141719>

17. Labaš, D. i Vizler, A. (2005). Odgovornost primatelja u svjetlu medijske etike. *Nova prisutnost*, III (2), 277-294. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/83566>
18. Lee, P., George, R. P., Cohen, A. I., & Wellman, C. H. (2005). The wrong of abortion.
19. McCombs, M. (2002, June). The agenda-setting role of the mass media in the shaping of public opinion. In *Mass Media Economics 2002 Conference*, London School of Economics: <http://sticerd.lse.ac.uk/dps/extra/McCombs.pdf>., ISO 690,
20. Milenković, D., i Kurjak, A. (2006). 'ČETVERODIMENZIONALNI ULTRAZVUK U PROCJENI FUNKCIONALNOG RAZVOJA SREDIŠNJEG ŽIVČANOG SUSTAVA I OBRAZACA FETALNOG PONAŠANJA', *Gynaecologia et perinatologia*, 15(1), str. 3-14. Preuzeto s: <https://hrcak.srce.hr/15804>
21. Rogers, E. M., Dearing, J. W., & Bregman, D. (1993). The anatomy of agenda-setting research. *Journal of communication*, 43(2), 68-84.
22. Sher, G. (1975). Hare, Abortion, and the Golden Rule. *Philosophy & Public Affairs*, 6(2), 185–190. <http://www.jstor.org/stable/2264941>
23. Šegvić, S. (2007). Legitimnost građanskog otpora - neki teorijski aspekti. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 44 (2), 177-199. Preuzeto s <https://hrcak.srce.hr/31437>
24. Vozab, D. i Peruško, Z. (2018). Izvori informiranja o politici kao moderatori postizbornih očekivanja građana: parlamentarni izbori 2016.. *Društvena istraživanja*, 27 (3), 453-472. <https://doi.org/10.5559/di.27.3.04>

25. Vasterman P, Yzermans CJ, Dirkzwager AJ. The role of the media and media hypes in the aftermath of disasters. *Epidemiol Rev.* 2005;27:107-14. doi: 10.1093/epirev/mxi002. PMID: 15958431.
26. USTAV REPUBLIKE HRVATSKE, pročišćeni tekst, NN 56/90, 135/97, 8/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
27. Zakon o zdravstvenim mjerama za ostvarivanje prava na slobodno odlučivanje o rađanju djece, NN 18/78

Ostali internetski izvori

1. masovni mediji. Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. Pristupljeno 5. 6. 2023. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39312>>.
2. Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms): http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_ENG.pdf
3. Opća deklaracija o ljudskim pravima (Universal Declaration of Human Rights): <http://www.un.org/en/universaldeclaration-human-rights/index.html>
4. Slučaj H. protiv Norveške: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-1759>
5. Slučaj Rees protiv UK: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57564>
6. Slučaj Pretty protiv UK: <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-605448>

7. National Library of Medicine: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK560589/#article-27423.s6>
8. Merriam-Webster. (n.d.). Thalamus. In Merriam-Webster.com dictionary. Retrieved November 18, 2023, from <https://www.merriam-webster.com/dictionary/thalamus>

Prilog

Analitička matrica

Broj članaka	Broj članaka određen je u zadanom intervalu, po istraživanim portalima
Vrsta priloga	Jesu li objavljeni prilozi novinski članak, komentar, intervju, reportaža, kolumna, znanstvena analiza
Autor priloga	Redakcija, novinar, novinar potpisan inicijalima, Hina
Konotacija priloga	Pozitivna, neutralna ili negativna
Usmjerenost priloga na pobačaj i priziv savjesti	Prilog govori jednako o pobačaju i prizivu savjesti, prilog govori jedino o pobačaju, prilog govori samo o prizivu savjesti
Zastupljene ličnosti u priložima	Tomislav Tomašević, Čorušić, Vili Beroš, Jasenka Grujić, Sandra Benčić, Zoran Milanović, Andrej Plenković, Gordan Zlopaša, Severina Vučković

Rubrika priloga	Spada li prilog u rubriku vijesti, politika, show, magazin ili vijesti iz svijeta
Karakter fotografije	Pozitivan, neutralan, negativan
Tema fotografije	Pobačaj, ginekologija, ženska prava, prosvjed za ženska prava, politika, zdravlje, tragedija